

Διεθνικό κεφάλαιο και εθνικά κράτη*

Η αντίφαση ανάμεσα στη θεμελιώδη τάση της επεκτατικής διεθνικής οικονομικής ανάπτυξης και στους περιορισμούς που της επιβάλλονται από τα ιστορικά διαμορφωμένα εθνικά κράτη παρουσίαζε πάντοτε ένα πολύ δύσκολο πρόβλημα για τους διανοητές, οι οποίοι προσπαθούσαν να αναμετρηθούν μαζί της από τη σκοπιά του κεφαλαίου. Οι εκρήξεις που εκδηλώνονται με τη μορφή των εθνικών συγκρούσεων συχνά αποδίδονται από αυτούς —κατά την παλιά καλή παράδοση που ανήγε τα προβλήματα, με μια βολικά προκατασκευασμένη υπεκφυγή, στον «ανεξέλεγκτο πυρήνα της ανθρώπινης φύσης»— στην «ανορθολογικότητα» των «ανυπότακτων» (συχνά επίσης χαρακτηριζόμενων και συνολικά απορριπτόμενων ως «κατώτερων») λαών, πράγμα που είχε ως συνέπεια η θεραπεία να αναζητείται εκεί όπου δεν θα μπορούσε να βρεθεί. Πράγματι, οι λύσεις τις οποίες οραματίζονταν σε αυτό το πεδίο είχαν κατά κανόνα είτε τη μορφή ευσεβών πόθων και μόνο —που κατά το μακρινό παρελθόν μπορούσαν να έχουν ευγενείς εκφάνσεις, όπως η συντηγορία του Καντ υπέρ της «αιώνιας ειρήνης»— είτε απροσημάτιστων προσφυγών στην αναγκαιότητα της καταστολής, συμπεριλαμβανομένης και της επιδίωξης μειζόνων πολέμων. Η κλίμακα της δεύτερης αυτής εκδοχής ξεκινάει από την εγγεγραμμένη θεωρηση του *έθνους-κράτους* και τον ορισμό του πολέμου από τον Κλαούζεμπιτς ως της «συνέχισης της πολιτικής με άλλα μέσα», και προχωράει ως τη διατύπωση ρατσιστικών μυθολογιών της κυριαρχίας και ως την πλέον απροκάλυπτη απολογητική του ιμπεριαλισμού. Αυτό που ήταν κοινό τόσο στον καντιανό τύπο των ευσεβών πόθων όσο και στην πιο ρεαλιστική υπεράσπιση της βίας ήταν η αποτυχία να αντιμετωπιστεί η ανταγωνιστική φύση όχι αυτού του μυθικού «ανεξέλεγκτου πυρήνα της ανθρώπινης φύσης», αλλά αυτής της ίδιας της διεθνικά επεκτατικής τάσης του κεφαλαίου, η οποία δεν μπορούσε (και δεν μπορεί και σήμερα) παρά να αναπαράγει τις συγκρούσεις σε μια συνεχώς μεγαλύτερη κλίμακα, με αυξανόμενη σφοδρότητα. Αυτοί που σήμερα είναι αρκετά αφελείς ώστε να πιστεύουν, υπό την καθοδήγηση διαμορφωτών της κοινής γνώμης όπως ο *Εκονομιστ* του Λονδίνου, πως η εποχή μας δείχνει το θρίαμβο της οικουμενικά ευεργετικής «ελεύθερης οικονομικής επιλογής» συνδεδεμένης με γενναϊώδεις μερίδες «ελεύθερης πολιτικής επιλογής» και της συνακόλουθης οικουμενικής εξάπλωσης της «δημοκρατίας», στέλλοντας συνεπώς στο χρονοντούλαο όχι μόνο τον ιμπεριαλισμό αλλά και όλες τις απόπειρες να επιληθούν οι θεμελιώδεις οικονομικοί και πολιτικοί ανταγωνισμοί με τη βία, είναι βέβαιο πως θα υποστούν βίαιη προσγείωση.

* Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το βιβλίο του συγγραφέα *Beyond Capital*, The Merlin Press, London, 1995, σσ. 152-170.

Ο βασικός λόγος που βρίσκεται πίσω από το μη ρεαλιστικό τρόπο αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων ακόμα και στις πιο ρεαλιστικές προσεγγίσεις, είναι ότι οι βαθιά ριζωμένοι αιτιακοί καθορισμοί των συγχρονόμενων συμφερόντων, που δεν μπορούν να διαχωριστούν από τον τρόπο ελέγχου που ασκεί το κεφάλαιο, δεν είναι δυνατόν να αναγνωριστεί ότι υπάρχουν χωρίς να μπει σε κίνδυνο η παραδοσιακή νομιμοποίηση του ίδιου του συστήματος. Συνεπώς, οσάκις οι ανταγωνισμοί γίνονται πολύ οξείς για να μπορούν να χειραγωγηθούν με «συναινετικά» μέσα, τα συνήθη δημοκρατικά προσχήματα πρέπει να παραμεριστούν για χάρη της διατήρησης του κατεστημένου συσχετισμού δυνάμεων στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η συνεχιζόμενη υποταγή και κυριαρχία επί των «ανυπότακτων» λαών με τα πιο αντιδημοκρατικά μέσα. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτός ο τύπος επίλυσης προωθείται ή υποστηρίζεται όχι μόνο από κραυγαλέα ανταρχικές προσωπικότητες, αλλά και από πολιτικούς με ρητές αξιώσεις για «δημοκρατικά διαπιστευτήρια». Κι αυτό γιατί αυτοί οι τελευταίοι δεν διστάζουν να υποστηρίξουν —εντελώς ανόητα— ότι η συνιστώμενη από τους ίδιους κατεύθυνση άρνησης της «δημοκρατικής επιλογής», της αυτονομίας και του αυτοκαθορισμού στους «ανυπότακτους» λαούς, πρέπει να προωθηθεί για χάρη του ευγενούς στόχου της διατήρησης των δημοκρατικών αξιών και επιτευγμάτων των Ηνωμένων Πολιτειών και των χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Έτσι, σε ένα πρόσφατο βιβλίο ο δημοκρατικός γεροϋσιαστής των ΗΠΑ, Ντάνιελ Πάτρικ Μόινιχαν, επιμένει ότι «θα είναι αναγκαίο για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις δημοκρατίες της Δυτικής Ευρώπης να επανεξετάσουν... την ιδέα πως η δημοκρατία είναι μια οικουμενική επιλογή για όλα τα έθνη»¹. Σύμφωνα με αυτή τη «ρεαλιστική» προσέγγιση, η «δημοκρατική επιλογή», με όλα τα οικονομικά και πολιτικά προνόμια που αξιώνεται να της εκχωρηθούν δικαίως, πρέπει να διασωθεί για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους στενούς τους εταίρους, τις επονομαζόμενες «ανεπτυγμένες καπιταλιστικές δημοκρατίες». Αντιθέτως, οι λαοί που στέκονται εμπόδιο στο δρόμο της διαιώνισης του κατεστημένου συσχετισμού δυνάμεων στη διεθνή τάξη πραγμάτων πρέπει να αποκλειστούν ως ανίκανοι —και να παραμείνουν υπό τον αυστηρό έλεγχο εκείνων που έχουν τη δύναμη να τους επιβάλουν έναν τέτοιο έλεγχο, στερώντας τους χωρίς περιστροφές το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού— εξαιτίας της υποτιθέμενης ανορθόλογης ροπής τους προς τη δημιουργία «εθνοτικού πανδαιμόνιου».

Στο ίδιο πνεύμα, ο αυτο-ανακηρυσσόμενος πρόμαχος των φιλελεύθερων αξιών, ο αρχι-συντηρητικός Φρίντριχ φον Χάγκεκ, κεραυνοβολεί όχι μόνο τους υπέρ της κοινωνικής πρόνοιας Φιλελεύθερους και Συντηρητικούς, οι οποίοι κατά την άποψή του συνεργάστηκαν με τους σοσιαλιστές στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, αλλά στο *Ο Δρόμος για τη Δουλοπαροικία*² είναι εξίσου επικριτικός ενάντια σε όλους εκείνους που τολμούν να υψώσουν τη φωνή τους υπέρ των καταπιεσμένων του «Τρίτου Κόσμου», διαγράφοντας ζωηρά το εξής φάσμα:

«η “θεολογία της απελευθέρωσης” μπορεί να συγχωνευθεί με τον εθνικισμό για να παραγάγει μια ισχυρή νέα θρησκεία, με ολέθριες συνέπειες για τους λαούς που βρίσκονται ήδη σε έσχατες οικονομικές δυσκολίες»³.

Είναι βεβαίως πέρα για πέρα ανακόλουθο ότι μια «ισχυρή νέα θρησκεία» θα πρέπει να φέρνει μαζί της «ολέθριες συνέπειες». Εξάλλου, η πάλαι ποτέ «ισχυρή νέα θρησκεία» του

προτεσταντισμού θεωρήθηκε πως γέννησε και πως έφερε στη θέση του τον απόλυτο θρίαμβο του θαυμάσιου κόσμου του καπιταλισμού, σύμφωνα με μια προσωπικότητα όχι ήσωνα, όπως ο Μαξ Βέμπερ. Προφανώς, επομένως, μόνο οι θρησκείες που πιέζουν για την απελευθέρωση και χειραφέτηση των καταπιεσμένων πρέπει να αποκλειστούν με έναν α priori τρόπο. Ομοίως, είναι δύσκολο να δει κανείς τι έχουν να χάσουν οι λαοί, στους οποίους αναφέρεται ο Χάγιεκ, από τον αγώνα για αυτοκαθορισμό και απελευθέρωση, με τη βοήθεια της κοινωνικά συνειδητής θρησκείας, εάν βρίσκονται ήδη σε «έσχατες δυσκολίες». Αυτό που, ωστόσο, είναι αρκετά καθαρό, τόσο στους λίβελλους του Χάγιεκ εναντίον της θεολογίας της απελευθέρωσης και του εθνικισμού όσο και στην άρνηση εκ μέρους του Μόινιχαν της «δημοκρατικής επιλογής του αυτοκαθορισμού» για τις χώρες που από τον Αμερικανό δημοκρατικό γεροϋσιαστή θεωρείται πως δεν την αξίζουν, είναι ότι οι επικριτές μας του «εθνικισμού του Τρίτου Κόσμου» θα πρέπει να καταφύγουν στην αυτομάτως καταδικαστική κατηγορία της αθεράπευτης ανορθολογικότητας —η «θρησκεία» στη μια περίπτωση και το «εθνικό πανδαμόνιο» στην άλλη— προκειμένου να μπορέσουν με την ίδια κίνηση να εξαιρέσουν από τον τόσο απαραίτητο κριτικό έλεγχο τα αιτιώδη θεμέλια του εξιδανικευμένου τους, εξ ορισμού ορθολογικού και ανώτερου, αλλά στην πραγματικότητα ανεξέλεγκτου προξένου ανταγωνισμών, συστήματος.

Σε κάθε περίπτωση, αυτός ο τρόπος εξιδανίκευσης του καπιταλισμού και ταυτόχρονα καταδίκης του εθνικισμού είναι εντελώς εσωτερικά αντιφατικός και όχι μόνο υποκριτικός. Κι αυτό γιατί οι κυρίαρχες καπιταλιστικές χώρες πάντοτε επέβαλλαν (και εξακολουθούν να επιβάλλουν) τα ζωτικά τους οικονομικά συμφέροντα ως μαχητικές εθνικές οντότητες, παρ' όλη τη ρητορική και τη μυστικοποίηση περί του αντιθέτου. Οι πιο ισχυρές τους επιχειρήσεις, που εγκαταστάθηκαν και εξακολουθούν να δρουν σε όλο τον κόσμο, είναι μόνο κατ' όνομα «πολυεθνικές». Στην πραγματικότητα είναι διεθνικοί οργανισμοί που δε θα μπορούσαν να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις. Όπως τόνισε ζωηρά ο Χάρι Μάγκντοφ, «είναι σημαντικό να κρατήσουμε στο μυαλό μας ότι σχεδόν όλες οι πολυεθνικές είναι στην πραγματικότητα εθνικές οργανώσεις που δρουν σε παγκόσμια κλίμακα. Με κανέναν τρόπο δεν αρνούμαστε ότι ο καπιταλισμός είναι, και υπήρξε από το πρώτο του ξεκίνημα, ένα παγκόσμιο σύστημα, ή ότι αυτό το σύστημα έχει περαιτέρω ολοκληρωθεί μέσω των πολυεθνικών. Αλλά, όσο είναι ουσιαστικό να κατανοούμε, και να αναλύουμε, τον καπιταλισμό ως ένα παγκόσμιο σύστημα, είναι εξίσου αναγκαίο να αναγνωρίζουμε ότι κάθε καπιταλιστική εταιρεία σχετίζεται με το παγκόσμιο σύστημα μέσα από το έθνος-κράτος, και πρέπει τελικά να βασιστεί σ' αυτό»⁴. Ο όρος «πολυεθνική» χρησιμοποιείται συχνά ως ένας απολύτως ατιμής χαρακτηρισμός, καθώς αποκρύπτει το πραγματικό ζήτημα ότι πάνω στις τοπικές οικονομίες κυριαρχούν —σε αρμονία με τους εσωτερικούς καθορισμούς και ανταγωνισμούς του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος— οι καπιταλιστικές επιχειρήσεις ενός πιο ισχυρού έθνους. Κατά κανόνα τα κυρίαρχα καπιταλιστικά έθνη επιβάλλουν τα συμφέροντά τους με όλα τα μέσα που διαθέτουν, ειρηνικά όσο διάστημα μπορούν, αλλά καταφεύγοντας στον πόλεμο όταν δεν υπάρχει άλλος τρόπος προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτή η σχέση ανάμεσα στον καπιταλισμό του εικοστού αιώνα και στις κυρίαρχες οικονομικές μονάδες του συχνά συλλαμβάνεται εσφαλμένα ακόμα και από ηγετικές προσωπικότητες της κοινοβουλευτικής Αριστεράς, που κριτικάρουν με αόριστους όρους την εξωτερική

μορφή και όχι την ουσία. Έτσι, στην κριτική που ασκούν στις «πολυεθνικές», συχνά αφελώς φαντάζονται πως τα συνιστώμενα νομοθετικά καλύμματα που θέτουν τα περιορισμένα τους εθνικά κοινοβούλια θα μπορούσαν να βάλουν, και εντέλει θα έβαζαν, τα πράγματα στη θέση τους. Ωστόσο, η αλήθεια θα υπαγόρευε το κατηγορητήριο να στραφεί αυστηρά εναντίον των αυξανόμενων αντιφάσεων του ίδιου του σύγχρονου καπιταλιστικού συστήματος, με τις άδικες διεθνείς του σχέσεις δύναμης και τις ιεραρχίες του, και όχι εναντίον κάποιων «πολιτικά παρεμβατικών πολυεθνικών εταιρειών», όσο μεγάλες κι αν είναι αυτές. Αυτό καθιστά τη δυνατότητα μιας βιώσιμης λύσης ασυγκρίτως πιο δύσκολη από τη θέσπιση περιοριστικών νομοθετικών μέτρων εναντίον συγκεκριμένων διεθνικών εταιρειών. Γιατί το αντίδοτο θα πρέπει να στοχεύει σε έναν κρίσιμο μοχλό του συστήματος στο σύνολό του, με βάση το συνολικό του συσχετισμό δυνάμεων, εάν η οραματισθείσα νομοθετική παρέμβαση δεν προορίζεται να εκμηδενιστεί από τους δομικούς δια-καθορισμούς του τελευταίου. Για να παραθέσουμε πάλι τον Μάγκντοφ:

«...η ανάπτυξη των πολυεθνικών οργανισμών είναι απλώς η πιο πρόσφατη απόρροια της αδιάκοπης συσσώρευσης του κεφαλαίου και της έμφυτης κίνησης προς τη μεγαλύτερη συγκεντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου... Όποια επιτυχία έχουν πράγματι οι κυβερνητικές πολιτικές προέχεται από τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της υγείας της οικονομίας μέσα από την προώθηση της ισχύος των γιγάντιων εταιρειών, γιατί χωρίς την ευημερία αυτών των εταιρειών η οικονομία δεν μπορεί παρά να πάρει την κάτω βόλτα. Οι βασικοί λόγοι για την αδυναμία των κυβερνήσεων να διατηρήσουν τις οικονομίες τους χωρίς ταλαντεύσεις, θα πρέπει να αναζητηθούν στα όρια και τις αντιφάσεις του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Με άλλα λόγια, τα προβλήματα δεν προκύπτουν από τις αμαρτίες των πολυεθνικών ή από την υποτιθέμενη συρρίκνωση της κυριαρχίας των ανεπτυγμένων βιομηχανικών εθνών-κρατών. Τα προβλήματα είναι εγγενή στη φύση της καπιταλιστικής κοινωνίας»⁵.

Οι εκπρόσωποι των πιο ισχυρών μερίδων του κεφαλαίου κατανοούν ότι δεν μπορούν να κάνουν χωρίς την προστασία που παρέχουν στα ζωτικά τους συμφέροντα τα εθνικά τους κράτη. Ενίοτε είναι ακόμα και πρόθυμοι να εξηγήσουν καθαρά αυτό το γεγονός στις συστάσεις τους περί της πολιτικής που θα πρέπει να ασκηθεί στο μέλλον. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορούμε να σκεφτούμε ένα πρόσφατο βιβλίο, γραμμένο από τον Ρόμπερτ Μπ. Ράιχ, υπουργό Εργασίας του προέδρου Κλίντον και πρώην καθηγητή του Χάρβαρντ⁶. Καθώς αρμόζει σε έναν πρωτοκλασάτο πολιτικό της κυρίαρχης ιμπεριαλιστικής χώρας, ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου δεν έχει καμιά ψευδαισθήση περί εγκατάλειψης του εθνικού κέντρου και της προστασίας της «πολυεθνικής» καπιταλιστικής δύναμης για χάρη φαντασιοκοπημάτων περί ουδέτερης και οικουμενικά ενεργητικής παγκοσμιοποίησης. Δεδομένου του χαρακτήρα των παγκόσμιων κοινωνικο-οικονομικών σχέσεων υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου και των ανταγωνισμών που παράγονται μέσα στο πλαίσιο τους, δεν εκπλήσσει το ότι το «Προσχέδιο για το Μέλλον» του Ράιχ —απηχώντας τον τίτλο του Άνταμ Σμιθ, *Ο Πλούτος των Εθνών*, αλλά μετατοπίζοντας το βάρος στην αναγκαιότητα ολοκλήρωσης του *Εργου των Εθνών* σε πλανητική κλίμακα— αντανακλά τα συγκρουόμενα συστατικά στοιχεία του συστήματος, χωρίς να παραδέχεται τις αντιφάσεις τους. Γιατί δεν μπορεί να δεχτεί ότι οι περιγραφόμενες τάσεις μπορεί να είναι προβληματικές, τελικά

ακόμα και εκρηκτικές. Προτιμάει να τις παρουσιάζει πλάι πλάι, σαν να μπορούσαν να συγκροτήσουν ένα αρμονικό όλο. Από τη μια πλευρά, επιμένει ότι στον αιώνα που έρχεται δεν θα υπάρχουν καθόλου εθνικά προϊόντα ή οργανισμοί, ούτε καν εθνικές βιομηχανίες και οικονομίες, και κατ' αυτό τον τρόπο επιχειρηματολογεί υπέρ του αναπόφευκτου της «παγκοσμιοποίησης». Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, επίσης συνιστά την υιοθέτηση από τη χώρα του του *θετικού οικονομικού εθνικισμού*⁷ και προσδοκά την άσκηση του σε μια μορφή που θα συμφιλίωνε τις απαιτήσεις και τα συμφέροντα του εθνικού κέντρου, όπως αυτά υποστηρίζονται από το δημοκρατικό υπουργό Εργασίας των ΗΠΑ, με τις απαιτήσεις και τα συμφέροντα των υπόλοιπων χωρών. Το πώς αυτή η ευκαία συμφιλίωση θα μπορούσε κατ' αρχάς να συντελεστεί και κατόπιν να κατορθώνεται σε μια συνεχή βάση, παραμένει πλήρες μυστήριο. Κατά μείζονα λόγο, εάν πάρουμε υπόψη μας τις υπάρχουσες —ακόμα αυξανόμενες παρά φθίνουσες— ανισότητες και τη δομική κυριαρχία των ασθενέστερων οικονομιών από τις «ανεπτυγμένες καπιταλιστικές» χώρες μέσα στο πλαίσιο των κρατουσών σχέσεων δύναμης. Η δυνατότητα μιας λύσης αξιώνεται από τον Ράιχ πάνω στη βάση της πλασματικής εξάλειψης (πάλι μέσω ενός θαύματος κάποιου είδους) της επονομαζόμενης σχέσης μεταξύ μεγάλης επιχείρησης και εργασίας, η οποία άνευ λόγου και αιτίας θεωρείται πως είναι το αίτιο των υπαρχουσών δυσκολιών.

Το να υποθέσουμε, όπως κάνει ο Ρόμπερτ Ράιχ και άλλοι, ότι οι υπάρχουσες σχέσεις δύναμης που αφορούν την κυριαρχία και την εξάρτηση θα μπορούσαν να καταστούν μόνιμες, πόσο μάλλον να ενισχυθούν περαιτέρω στο σχεδιαζόμενο βαθμό υπέρ της ηγετικής ιμπεριαλιστικής χώρας, των ΗΠΑ, είναι πέρα για πέρα μη ρεαλιστικό, όση ωμή δύναμη κι αν παρατάξουν οι σημερινοί πληρεξούσιοι. Γιατί οι βαθιά ριζωμένοι ανταγωνισμοί, που δημιουργούνται από τη δομική κυριαρχία, δεν μπορούν να διαλυθούν με το να προσπαθεί κανείς να εξορκίσει τον «ανορθόλογο εθνικισμό του Τρίτου Κόσμου» ως έργο του διαβόλου. Όπως τόνισε στον Μοντ ένας διακεκριμένος Φιλιππινέζος ιστορικός και πολιτική προσωπικότητα, ο Ρενάτο Κονσταντίνο:

«Ο εθνικισμός παραμένει σήμερα μια επιταγή για τους λαούς του Νότου. Αποτελεί μια προσασία κατά το ότι επιτρέπει να διεκδικήσει κανείς τα κυρίαρχα δικαιώματά του, και είναι ένα πλαίσιο προκειμένου να αμυνθεί κανείς απέναντι στις πρακτικές του Βορρά με στόχο την κυριαρχία. Ο εθνικισμός δεν συνεπάγεται ότι αποτραβιέσαι στον εαυτό σου: πρέπει να είναι ανοιχτός, αλλά γι' αυτό θα πρέπει να προϋποθέτει μια νέα παγκόσμια τάξη η οποία —σε αντίθεση με ό,τι βλέπουμε σήμερα— δεν θα συνίσταται στην ηγεμονία μιας υπερδύναμης και των συμμάχων της, χωρίς σεβασμό για τα νεαρά έθνη»⁸.

Παρατέρα, το κατεστημένο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα των δομικών ιεραρχιών δεν αποκαλύπτει το τελικό του αβάντισμο μόνο μέσω της νομοτελειακά διαμφισβητούμενης κυριαρχίας του επί του «Τρίτου Κόσμου». Σοβαροί ανταγωνισμοί υπάρχουν επίσης ανάμεσα στις κυρίαρχες καπιταλιστικές δυνάμεις, και είναι βέβαιο πως θα ενταθούν στο εγγύς μέλλον. Κι αυτό όχι μόνο γιατί το όραμα του «θετικού οικονομικού εθνικισμού» των ΗΠΑ γεννάει ήδη κάθε άλλο παρά ενδοτικές αντιδράσεις στη Δυτική Ευρώπη, την Ιαπωνία και τον Καναδά, αλλά επίσης γιατί μείζονες διαφορές συμφερόντων παράγουν όλο και λιγότερο χειραγωγήσιμες συγκρούσεις, ακόμα και ανάμεσα στα μέλη της επί μακρόν κατεστημέ-

νης Ευρωπαϊκής Κοινότητας (τώρα αισιόδοξα μετονομασθείσας «Ευρωπαϊκής Ένωσης»). Έτσι, θα απαιτούσε πολύ περισσότερα από την ευχολόγο εκτίμηση για το μέλλον της «φιλικής συμφιλίωσης» των συγκρουόμενων οικονομικών συμφερόντων, ή ακόμα και από την επέκταση για όλη την Ευρώπη της κατηγορίας του «εθνοτικού πανδαμόνιου», πατρότητας γερουσιαστή Μόινιχαν, προκειμένου να επιτευχθεί ως διά μαγείας μια βιώσιμη λύση σε αυτή τη συνάφεια.

Το αξίωμα της «συμφιλίωσης» δεν είναι με κανέναν τρόπο νέο στην αστική θεωρία. Στις ρίζες του βρίσκουμε τις ασυμφιλίωτες αντιφάσεις της «κυριαρχίας» όπως αυτή συλλαμβάνεται από τη σκοπιά του κεφαλαίου, αντανakλώντας τη δυσαρμονία ανάμεσα στις υλικές αναπαραγωγικές δομές του συστήματος και στον κρατικό του σχηματισμό. Αυτό είναι εντελώς άσχετο από το διανοητικό ανάστημα εκείνων που προσπαθούν να παραγάγουν την υπεσχυσμένη «συμφιλίωση». Ακόμα και η μεγαλύτερη θετική θεώρηση του αστικού κράτους —η *Φιλοσοφία του Δικαίου* του Χέγκελ— δεν μπορεί να υποδείξει μια έξοδο από τον κυκλώνα των υπο-κείμενων αντιφάσεων. Γιατί, από τη μια πλευρά ο Χέγκελ εξαιρεί την ατομικότητα του κράτους, επιμένοντας ότι αυτή η μη υπερβατή ατομικότητα «εκδηλώνεται ως σχέση προς άλλα κράτη, καθένα από τα οποία είναι αυτόνομο *vis-a-vis* απ' τα άλλα. Αυτή η αυτονομία... είναι η πλέον θεμελιώδης ελευθερία που κατέχει ένας λαός, καθώς και η υψηλότερη του αξιοπρέπεια»⁹. Συνεπώς, κατά την άποψη του Χέγκελ, «το έθνος-κράτος είναι νους στην ουσιαστική του ορθολογικότητα και άμεση πραγματικότητα και είναι επομένως η απόλυτη δύναμη πάνω στον πλανήτη. Έπεται πως κάθε κράτος είναι κυρίαρχο και αυτόνομο απέναντι στους γείτονές του. Δικαιούται κατά πρώτο λόγο και —*άνευ όρων*— να είναι κυρίαρχο από τη δική τους άποψη, δηλαδή να αναγνωρίζεται από αυτούς ως κυρίαρχο»¹⁰. Αλλά θα πρέπει αμέσως να προσθέσει —προκειμένου να δημιουργήσει τον απαραίτητο όρο διαφυγής για τη διαιώνιση των πιο άδικων σχέσεων δύναμης ανάμεσα στα εθνικά κράτη— ότι «αυτό το δικαίωμα είναι καθαρά τυπικό... και η αναγνώριση εναπόκειται στην κρίση και τη βούληση του κράτους με το οποίο αυτό γειτνιάζει»¹¹. Έτσι, αυτό που υποτίθεται πως ήταν «απόλυτο και άνευ όρων» τελεί υπό αίρεση και προσδιορίζεται ως ολοκληρωτικά εξαρτώμενο από την αυθαίρετη «κρίση και βούληση» του πιο ισχυρού «γειτονικού κράτους». Το τελευταίο, κατά κανόνα, αρνείται να απονεμίει στον ασθενέστερο γείτονά του την αρχικά αξιωθείσα «αναγνώριση της απόλυτης κυριαρχίας και αυτονομίας» και παίρνει με τη δύναμη των όπλων ή με την απειλή της άσκησης βίας οτιδήποτε είναι αρκετά ισχυρό για να αρπάξει.

Φυσικά, το σύστημα των διακρατικών σχέσεων που οικοδομείται σε τέτοια θεμέλια είναι εξαιρετικά ασταθές, ακόμα και για τον Χέγκελ, παρότι ο ίδιος δεν ενοχλείται ούτε στο ελάχιστο από τους υποδηλωνόμενους σε αυτό κινδύνους. Να πώς χαρακτηρίζει την κατάσταση:

«Η θεμελιακή πρόταση του διεθνούς νόμου... είναι ότι οι συνθήκες, ως έδαφος υποχρεώσεων ανάμεσα στα κράτη, θα έπρεπε να τηρούνται. Αλλά εφόσον η κυριαρχία ενός κράτους είναι η αρχή των σχέσεων του με τα άλλα, τα κράτη είναι σε αυτό το βαθμό σε ένα *καθεστώς φύσης* στη σχέση του ενός με το άλλο. Τα δικαιώματά τους υλοποιούνται μόνο στις ιδιαίτερες βουλήσεις τους και όχι σε μια καθολική θέληση με συνταγματικές δυνάμεις πάνω τους. Αυτός ο καθολικός όρος του διεθνούς νόμου επομένως δεν προχωράει πέρα από ένα θα-όφειλε, και

αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι ότι οι διεθνείς σχέσεις σε συμφωνία με τη συνθήκη εναλλάσσονται με τη διακοπή αυτών των σχέσεων»¹².

Αυτό που είναι εξαιρετικά προβληματικό εδώ δεν είναι η περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων —και του συνακόλουθου αναπόφευκτου των πολέμων— αλλά η αξίωση του βάσιμου, και μάλιστα της απόλυτης μονιμότητας μιας τέτοιας επισφαλούς κατάστασης πραγμάτων. Το ταξικό συμφέρον πίσω από αυτό το είδος εννοιολόγησης του τελικού σταδίου της ιστορικής ανάπτυξης, με τη «συμφιλίωση» των αντιφάσεων υπό την κυριαρχία του ιμπεριαλιστικού «γερμανικού κράτους» —ενοάρκωσης της «αρχής του βορρά»— είναι αρκετά εμφανές. Διότι ο Χέρκελ μιλάει υπό την επίκεφαλίδα του «Γερμανικοί Βασιλείου» —δηλαδή, γι' αυτόν, την κορύφωση της παγκόσμιας ιστορίας— για τη «συμφιλίωση της αντικειμενικής αλήθειας και ελευθερίας ως της αλήθειας και ελευθερίας που εμφανίζεται εντός της αυτοσυνείδησης και υποκειμενικότητας, μια συμφιλίωση η πραγματοποίηση της οποίας έχει ανατεθεί στην αρχή του βορρά, στην αρχή των γερμανικών λαών»¹³. Το γεγονός ότι η «αρχή του βορρά» καταλήγει να είναι η κυριαρχία των λαών του Νότου από τις υπερισχύουσες «ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες» του Βορρά δεν μπορεί να έχει το παραμικρό ενδιαφέρον στις θεωρήσεις του κράτους από την πλεονεκτική σκοπιά του κεφαλαίου, με το αναγκαίο τους όραμα της «συμφιλίωσης» ως της απόλυτης μονιμότητας των κατεστημένων δομικών ιεραρχιών. Οι αντιφάσεις και οι ανταγωνισμοί του καπιταλιστικού συστήματος διατηρούνται σε όλες αυτές τις συλλήψεις, προσφέροντας μόνο την κενότητα της ρηματικής «συμφιλίωσης».

Εντούτοις, όσο πολυμήχανα κι αν είναι τα οραματισθέντα σχήματα «συμφιλίωσης», αργά ή γρήγορα αναπόφευκτα κλονίζονται, ακόμα και με τους δικούς τους όρους αναφοράς. Με αυτή την έννοια, το εγγεγραμμένο αξίωμα της απόλυτης μονιμότητας των διακρατικών σχέσεων υπό το καπιταλιστικό σύστημα, που παραδέχεται ότι «παραμένουν μολυσμένες από ενδεχομενικότητα»¹⁴, θεμελιώνεται πάνω σε δύο ψευδείς προϋποθέσεις. Η πρώτη είναι η εξύμνηση εκ μέρους του των εχθροπραξιών των νεότερων χρόνων με το σκεπτικό ότι αντιστοιχούν ευθέως στο τελικό στάδιο της ανάπτυξης της Ιδέας. Από αυτή την άποψη, πολύ απλά δεν μπορεί να του περάσει από το μυαλό, δεδομένης της κατηγορικής του υπεράσπισης της «ορθολογικότητας του πραγματικού», ότι η εξιμνηθείσα νεωτερική αρχή της «σκέψης και της καθολικότητας» υπάρχει η πιθανότητα να (πόσο μάλλον πρόκειται να) παραγάγει τύπους εξοπλισμών ικανούς να καταστρέψουν την ανθρωπότητα, τεματίζοντας έτσι την «Παγκόσμια Ιστορία» αντί να «πραγματοποιήσουν την Ιδέα» με τη μορφή της τέλει συμφιλίωσης των αντιφάσεων. Το να θεωρεί κανείς τον κόσμο υπό το πρίσμα του κεφαλαίου, καθιστά αδύνατο —όχι μόνο για τον Χέρκελ, αλλά και για όλους αυτούς που υιοθετούν μια τέτοια οπτική— να δει την αδιαχώριστη καταστροφική πλευρά στην παραγωγική πορεία του συστήματος κατά το δυναμικό της ξεδίπλωμα. Αυτή η αποτιμωτική ακερύνει απελπιστικά ακόμα και τη σωστή περιγραφή των ιστορικών συγκεκριμένων, αλλά με κανέναν τρόπο επιδεχόμενων απολυτοποίηση, καταστάσεων πραγμάτων, όπως της αντιφατικής λειτουργίας της αστικής κυριαρχίας και αυτονομίας η οποία αναγνωρίζεται στη Φιλοσοφία του Δικαίου.

Η δεύτερη ψευδής προϋπόθεση είναι εξίσου σοβαρή όσον αφορά τις επιπτώσεις της για

τη μονιμότητα της τιθέμενης «συμφιλίωσης». Βεβαιώνει ότι «στην κοινωνία των πολιτών τα άτομα είναι —αμοιβαία αλληλεξαρτώμενα— υπό τις περισσότερες πολυάριθμες απόψεις, ενώ τα αυτόνομα κράτη είναι προπαντός ολόκληρες των οποίων οι ανάγκες ικανοποιούνται εντός των συνόρων τους»¹⁵.

Αυτό είναι βεβαίως μια ολοκληρωτική ψευδαίσθηση, αν λάβουμε υπόψη τη μη χαλιναγωγήσιμη επεκτατική τάση του καπιταλιστικού συστήματος σε όλες τις βασικές του όψεις εξουσίας. Ωστόσο, δεν είναι μια προσωπική και κατ' αρχήν επιδεχόμενη διόρθωση, αλλά μια εξαρτώμενη από το σύστημα αναγκαία ψευδαίσθηση. Προκύπτει από την ανάγκη να δικαιολογήσει κανείς το δοσμένο σύστημα της κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής, στο οποίο οι αντιφατικές αμοιβαιότητες και αλληλεξαρτήσεις των «μικρόκοσμων» αντανακλούν με όλο και μεγαλύτερη ένταση κατά μήκος όλου του «μακρόκοσμου» του κεφαλαίου. Έτσι, ο κρατικός σχηματισμός του καπιταλιστικού συστήματος δεν είναι καθόλου λιγότερο προσβεβλημένος από δυνητικές εκρηκτικές αμοιβαιότητες και αλληλεξαρτήσεις απ' ό,τι είναι η «κοινωνία των πολιτών» του. Αν μη τι άλλο, είναι ακόμα περισσότερο προσβεβλημένος από αυτά. Στον Χέγκελ, και στην αστική σκέψη εν γένει, η ψευδής αντίθεση ανάμεσα στην «κοινωνία των πολιτών» και στο κράτος εξυπηρετεί το στόχο της εξιδανίκευσης της «συμφιλίωσης» και της φανταστικής —στην πραγματικότητα, μόνο εφήμερης στην καλύτερη περίπτωση— «επίλυσης» των αναγνωρισμένων αντιφάσεων και ανταγωνισμών. Σε ένα τέτοιο σχήμα πραγμάτων, το κράτος είναι εξ ορισμού προορισμένο να ξεπεράσει μέσα από τους θεσμούς και το σύστημα των νόμων του τις αντιφάσεις της κοινωνίας των πολιτών, όσο οξείες κι αν είναι αυτές, αφήνοντάς τις ταυτόχρονα εντελώς ανέπαφες στην «προσήκουσα σφαίρα» λειτουργίας τους, δηλαδή στην ίδια την «κοινωνία των πολιτών».

Δεδομένης της δομικής δυσαρμονίας ανάμεσα στις υλικές αναπαραγωγικές δομές του κεφαλαίου και στον κρατικό του σχηματισμό, θα χρειαζόταν ένα κοσμοσυνταρακτικό θαύμα για να επιτευχθεί η προσδοκόμενη έκβαση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η αστική θεωρία σε όλες τις μορφές της πρέπει αφελώς να υποθέσει την ύπαρξη των ιδανικά διορθωτικών δυνάμεων του κράτους, ακόμα και όταν κατά τα φαινόμενα κάποιοι ιδεολόγοι του κεφαλαίου ρητά επιχειρηματολογούν υπέρ της «απόσυρσης» του κράτους από τις οικονομικές υποθέσεις. Διότι, είτε ενεργούν παρασκηνακά πάνω σε κείνσιανές γραμμές προς όφελος επεκτατικών ελλειμματικών δημοσιονομικών, είτε υπέρ «της δημιουργίας ευνοϊκών συνθηκών για τις επιχειρήσεις» μέσω νομισματικών περιορισμών και περικοπής των δημοσίων δαπανών, βρίσκουν τον κοινό τους παρονομαστή στη ρητή ή υπόρρητη παραδοχή ότι χωρίς την «κατάλληλη» παρέμβαση του κράτους οι υλικές αναπαραγωγικές δομές του κατεστημένου συστήματος δεν θα μπορούσαν να δώσουν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Ακόμα και η ιδέα του να «τραβηχτούν προς τα πίσω τα όρια της κρατικής δραστηριότητας» υποθέτει —κατά τύχη εντελώς δίκην ευχολογίου και αυθαίρετα— τουλάχιστον ότι το κράτος *δύνатаι* να το κάνει αυτό.

Και όμως, η ενοχλητική αλήθεια των πραγμάτων είναι πως, ακόμα και μέσω της μαζικής κρατικής παρέμβασης, η οραματισθείσα «συμφιλίωση» και «επίλυση» των αντιφάσεων δεν μπορεί να κατορθωθεί, εξαιτίας των δομικών ελαττωμάτων του συστήματος και της επακόλουθης ενεργοποίησης των απόλυτων ορίων του κεφαλαίου κατά την παρούσα φάση της ιστορικής ανάπτυξης. Οι ψευδείς προϋποθέσεις του Χέγκελ, πάνω στις οποίες χτίστηκε

η εκλογικευτική του νομιμοποίηση των καταστροφικών ανταγωνισμών του καπιταλιστικού συστήματος, σήμερα δεν είναι πλέον πιστευτές από κανέναν. Ακόμα και την εποχή που ζούσε ο Χέγκελ, τη «συμφιλίωση» μπορούσε να την οραματισθεί κανείς μόνο υπό την προϋπόθεση, 1) ότι διαφορετικά από την «κοινωνία των πολιτών», το κράτος ως τέτοιο δεν πάσχει από δομικούς ανταγωνισμούς και σχίσματα, και επομένως είναι εξεχόντως κατάλληλο να επιλύσει τις αντιφάσεις της «κοινωνίας των πολιτών», και 2) ότι η έσχατη και τέλεια πραγματοποιήσιμη αποδεκτή κατακύρωση του συστήματος του οποίου τα μέρη συνδέονται σε ένα συνεκτικό όλον από το κράτος, με τη μη υπερβατή ατομικότητά του, είναι η επίλυση των συγκρούσεων μέσα από διαμάχες και η νίκη επί του αντιπάλου σε πόλεμο, ανεξαρτήτως του πόσο μεγάλης κλίμακας μπορεί να είναι αυτός. Αυτές οι ταξικά απολογητικές, αλλά στο χρόνο και τον τόπο τους αναγκαίες, ψευδαισθήσεις του μεγάλου Γερμανού φιλοσόφου τώρα πια δεν έχουν καμιά επίφαση ορθολογικότητας. Η ολοκλήρωση της ιστορικής ανέλιξης του κεφαλαίου μέσα από τη διείσδυσή του ακόμα και στις πιο μακρινές γωνιές του πλανήτη έχει φέρει μαζί της τον ποιοτικό επανακαθορισμό των θεμελιωδών σχέσεων της κοινωνικής μεταβολικής ανταλλαγής, ενεργοποιώντας τα απόλυτα όρια του συστήματος με έναν τρόπο που επιδεινώνεται από την *πίεση του χρόνου*. Αυτό καθιστά πλέον αδύνατη την απόκριση των ορίων και αντιφάσεων του κεφαλαίου κάτω από το μανδύα της άχρονης «συμφιλίωσης», της αναμενόμενης να συντελεστεί από το λιγότερο ή περισσότερο εξιδανικευμένο εθνικό κράτος.

Μακριά από το να «ικανοποιούν τις ανάγκες τους εντός των συνόρων τους», όπως φανταζόταν ο Χέγκελ, ακόμα και τα μεγαλύτερα «αυτόνομα κράτη» —συμπεριλαμβανομένου και αυτού της Κίνας, με έναν πληθυσμό πολύ άνω των 1,2 δισ. ανθρώπων— βρίσκουν την αυτονομία τους σοβαρά ψαλιδισμένη από την αντικειμενική συνθήκη ότι δεν μπορούν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους χωρίς να εισέλθουν εκτός των συνόρων τους σε ένα πλήθος σημαντικών υλικών αναπαραγωγικών σχέσεων, με τα αναπόφευκτα πολιτικά συνεπαγόμενα που έχουν αυτές, πάνω στις οποίες μπορούν να έχουν μόνο έναν αυστηρά περιορισμένο έλεγχο, ανεξαρτήτως του πόσο ισχυρά μπορεί να είναι αυτά τα κράτη από στρατιωτική άποψη. Κατά συνέπεια, είναι βέβαιο ότι θα προκύψουν προβλήματα ποικίλλουσας σφοδρότητας και έντασης, προβλήματα που πρέπει να διευθετηθούν —εφόσον βάσει των αλληλοαποκλειόμενων αξιώσεων τους δεν μπορούν να «επιλυθούν»— εντός των δομικών καθορισμών και ορίων του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Έτσι, θα ήταν εντελώς αφελές (για να χρησιμοποιήσουμε ήτια έκφραση) να πιστεύει κανείς ότι η διακήρυξη ηχηρών αρχών θα μπορούσε ευχάριστα να ξεπεράσει, με την έννοια της συχνά τιθέμενης αλλά ποτέ πραγματοποιούμενης «συμφιλίωσης», τις συνεχώς αναδημιουργούμενες εντάσεις και συγκρούσεις αυτού του συστήματος. Πολλώ μάλλον εφόσον ο εικοστός αιώνας ήταν μάρτυρας όχι μόνο της έκρηξης των ανταγωνισμών του καπιταλιστικού συστήματος στην εκδοχή του ναζισμού, αλλά και των πιο πρόσφατων προσπαθειών —με την πρόφαση της «προστασίας της δημοκρατίας» από τους κινδύνους του «εθνοτικού πανδαϊμόνιου»— να αποκλειστούν οι ασθενέστερες οικονομικές δυνάμεις ακόμα και από το τυπικό δικαίωμα να προασπιστούν τα στοιχειώδη συμφέροντά τους.

Προκειμένου να μηχανευτούν «βάσει αρχών» δικαιολόγηση για τις υπάρχουσες μορφές διακρίσεων, όλα τα είδη των θεωριών έχουν επινοηθεί από τους πολιτικούς προπαγανδιστές

του κεφαλαίου, οι οποίοι είναι απτόητοι απέναντι στο γεγονός ότι πρέπει να χρησιμοποιήσουν κατάφωρα ψευδείς ισχυρισμούς και αντιφατικούς συλλογισμούς ως αγκυράρια για τέτοιες «θεωρίες». Έτσι, οι συντάκτες του *Εκονομιστ* —σε ένα κύριο άρθρο με τον τίτλο «συναισθημα της φυλής»— αποφαίνονται με έναν τόνο πλαστικής αγανάκτησης εννιά καρατών:

«Κοιτάξετε ένα γύρω στον κόσμο και, από τη Σερβία ως τον Καναδά, από την Τουρκία ως τη Σρι Λάνκα, οι φυλές επιβάλλονται. Μάλιστα, συχνά το κάνουν αυτό με τις ευλογίες, αν όχι την ενθάρρυνση, εκείνων που συνήθιζαν να σαλπίζουν οικουμενικές αξίες... συχνά δείχνει κακούς τρόπους το να υποβάλει κανείς στον άνθρωπο από το Κεμπέκ, ας πούμε, την ιδέα ότι είναι επίσης Καναδός, σ' έναν Ταμίλ ότι είναι επίσης από τη Σρι Λάνκα, ή σ' έναν Κούρδο ότι είναι Τούρκος»¹⁶.

Ο περίεργος ισχυρισμός ότι τα παράπονα των *Γάλλων Καναδών* θα μπορούσαν να λυθούν με το να τους καταχωρίσει κανείς υπό την ονομασία «Καναδοί του Κεμπέκ», και ότι οι Κούρδοι είναι στην πραγματικότητα Τούρκοι, είναι ένα από τα χειρότερα αστεία που επινοήθηκαν εδώ και δεκαετίες, ακόμα και για τα μέτρα του *Εκονομιστ*. Αλλά έρχονται κι άλλα. Επειδή το πρόβλημα των σχισματικών μειονοτήτων εσφαλμένα αποδίδεται, μόνο κάπου δυο γραμμές πιο κάτω στο ίδιο άρθρο, στις παλιές αμαρτίες του κομμουνισμού, λέγοντας ότι «συχνά αυτές οι μειονότητες έχουν υποστεί πολύχρονες διακρίσεις και μόνο τώρα, με την εξάπλωση της δημοκρατίας, έχουν την ευκαιρία να βγάλουν στον αέρα τα παράπονά τους». Πώς στην οργή αυτός ο ισχυρισμός θα μπορούσε να αφορά τη λίστα των «φυλετιστών» που δόθηκε λίγες γραμμές παραπάνω, με τη φανερή εξαίρεση της «Σερβίας», παραμένει πλήρως μυστήριο. Αλλά ακόμη και ο ισχυρισμός αναφορικά με τη «Σερβία» αναιρείται ολοκληρωτικά μισή σελίδα παρακάτω στο ίδιο κύριο άρθρο, όταν ο *Εκονομιστ* αλλάζει «γήπεδο» και παραδέχεται ότι «η Γιουγκοσλαβία ξεερράγη παρά τα δικαιώματα των μειονοτήτων που διακηρύσσονταν, και πράγματι ήταν σεβαστά, στις μέρες του κομμουνισμού».

Η κατασκευή τέτοιων «θεωριών» πάνω σε ψευδείς ισχυρισμούς και κατάφωρες αντιφάσεις προκύπτει από το θλιβερό εξηγητικό πλαίσιο που έχει υιοθετηθεί, εξ ανάγκης, από τους απολογητές του καπιταλιστικού συστήματος. Διότι δεν μπορούν ούτε καν να κάνουν μια νύξη για τα πραγματικά αίτια των εντοπιζόμενων προβλημάτων, και συνεπώς είναι υποχρεωμένοι να σκαρφιστούν όλα τα είδη ψευδοαιτιών, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το ενοχλητικό γεγονός ότι οι ανταγωνισμοί εξακολουθούν να ξεσπούν σε όλο τον κόσμο, παρά την κατά παλαιότερες διακηρύξεις απαλλαγμένη από προβλήματα «Νέα Παγκόσμια Τάξη» και τον ευτυχή τερματισμό της ιστορίας με τον απόλυτο θρίαμβο της «φιλελεύθερης δημοκρατίας». Ο Ρεϊμόν Αρόν, ένας κορυφαίος ιδεολόγος του δυτικού καπιταλισμού, συνήθιζε να προλέγει πως η αυξανόμενη ευημερία, φέροντας μαζί της έναν «πιο μεσοαστικό τρόπο ζωής»¹⁷, αναπόφευκτα θα κατέληγε στην επιστροφή της Σοβιετικής Ένωσης «στο μαντρί». Όπως όλοι γνωρίζουμε, τίποτα τέτοιο δεν συνέβη. Ωστόσο, το συχνά επαρκώς ανασκευασμένο πρωτόγονο σχήμα της «δημοκρατίας και της αυξανόμενης ευημερίας» —το οποίο διατείνεται ότι καθιστά κατανοητές όχι μόνο παρελθούσες εξελίξεις αλλά, πράγμα που είναι πιο σημαντικό για να αυτοκαθησυχαστεί το σύστημα, επίσης τη δυνατή (και επιτρεπτή) αιτιότητα μελλοντικών αλλαγών— παραμένει ανεπηρέαστο. Οσάκις ακόμα και η πιο βιαστική ματιά στα γεγονότα αντιπαρατίθεται με οξύτητα στην ευνουμένη ψευδο-αι-

τιακή «εξήγηση», ο όρος «εξαιρέση» σπεύδει σε βοήθεια ώστε να παράσχει τον απαραίτητο όρο διαφυγής. Έτσι, μας λένε σε ένα άλλο άρθρο του *Εκόνομιστ* αφιερωμένο στο ενοχλητικό πρόβλημα των εθνοτικών συγκρούσεων, ότι «με λίγες εξαιρέσεις, όπως η Βόρεια Ιρλανδία και η χώρα των Βάσκων, οι παλιές θρησκευτικές και εθνοτικές εντάσεις των δυτικών τμημάτων της Ευρώπης υπέκυψαν εδώ και καιρό στα κατευναστικά αποτελέσματα της δημοκρατίας και της αυξανόμενης ευημερίας. Το ίδιο μπορεί να συμβεί τελικά στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη»¹⁸.

Αλλά τότε, πάλι, μπορεί και να μη συμβεί, πράγμα που θα έπρεπε να μετατρέψει τις «λίγες εξαιρέσεις» —σαν τις οποίες θα μπορούσαν να βρεθούν λίγες ακόμα και στη Δυτική Ευρώπη, από το εθνοτικά πολωμένο Βέλγιο ως τα τμήματα της Ιταλίας— στη μεταφυσική κατηγορία των μόνιμων «ελαττωματικών γραμμών» με την οποία πρόσφατα μας εφοδίασε ο καθηγητής Χάντινγκτον, ανυπομονώντας να συναγωνιστεί τη σοφία και την επιτυχία της άλλης του ιδέας για τα «στρατηγικά χωριονόμια» στο Βιετνάμ. Πάντως, καμιά απόπειρα δεν γίνεται, ούτε πρέπει να γίνει, για να προσπαθήσει κανείς να εξηγήσει τα αίτια πίσω από τις φαινομενικά αυτο-φωτιζόμενες «εξαιρέσεις», λίγες ή πολλές. Πόση παραπάνω «δημοκρατία και αυξανόμενη ευημερία» απαιτείται για να κάνεις τους ξεροκέφαλους «φύλετιστές» Γάλλους Καναδούς να δουν το φως του λόγου και να αναγνωρίσουν ότι ακόμα και στο Οντάριο είναι στην πραγματικότητα Καναδοί του Κεμπέκ, όπως οι Κούρδοι είναι Τούρκοι, δεν θα το μάθουμε ποτέ, ούτε και θα πρέπει να προσπαθήσουμε να το μάθουμε. Γιατί το κρίσιμο σημείο της όλης άσκησης, που απαιτεί την αλλαγή «γηπέδου» στα μισά του άρθρου, είναι να θέτει κανείς εν αμφιβόλω εκείνους που πιέζουν για δικαιώματα μειονοτήτων, συμπεριλαμβανομένων και των οπαδών των ίσων δικαιωμάτων για τους ανθρώπους με ειδικές ανάγκες, οι οποίοι αποτέμνονται κοφτά στο βασικό πρωτοχρονιάτικο κύριο άρθρο του *Εκόνομιστ* που παραθέσαμε πιο πάνω. Σύμφωνα με τους συντάκτες του *Εκόνομιστ*, «τα δικαιώματα ισχύουν για άτομα, όχι ομάδες». Εάν πρέπει να γίνουν παραχωρήσεις για «τις παραπονούμενες μειονότητες», πρέπει να γίνουν «στη βάση της κατανόησης, ίσως με μια ακροτελεύτια πρόταση», ότι δεν μπορεί να τους επιτραπεί να διαρκέσουν.

«Καταργείστε τα δικαιώματα των μειονοτήτων και των ομάδων» —συμπεριλαμβανομένης και της προστασίας των συνδικάτων και του παλιού νόμου που κάποτε διασφάλιζε τον κατώτατο μισθό για την πιο μειονεκτική μερίδα της εργατικής τάξης— είναι η αρμόζουσα ορθολογική προσέγγιση σε αυτά τα ζητήματα, κατά τους συντάκτες του *Εκόνομιστ*, οι οποίοι με ενθουσιασμό αλλάζουν τους κανόνες του παιχνιδιού όποτε χρειάζεται, προκειμένου να ταιριάζουν με, και να ενισχύσουν παρατέρω, τους αλλαγμένους όρους της συνεχιζόμενης κυριαρχίας του κεφαλαίου. Σε αυτό το πνεύμα, εφόσον για τις υπερεθνικές επιχειρήσεις του κεφαλαίου οι παραδοσιακά θεσπισμένες εθνικές επίσημες αργίες θεωρείται πως είναι «οικονομικά επιζήμιες», οι συγγραφείς του κύριου άρθρου του *Εκόνομιστ* προτείνουν αυτό που ονομάζουν, όχι αστεϊευόμενοι αλλά απολύτως στα σοβαρά, τη «φιλελεύθερη λύση», δηλαδή ότι «οι επίσημες αργίες θα πρέπει να καταργηθούν»¹⁹. Φτάνουν κιόλας για λίγο να παίρνουν απειλητική στάση, όταν λένε ότι ως συνέπεια ενός τέτοιου φιλελεύθερου μέτρου «η ασυμπαθής αργία του Μάη στη Βρετανία θα εξαφανιζόταν»²⁰, θάβο- ντας έτσι την ημέρα της αλληλεγγύης των εργατών που τόσο καιρό είναι σεβαστή όχι μόνο στην Αγγλία, αλλά παντού στο διεθνές εργατικό κίνημα.

Το να υποστηρίζει κανείς την κατάργηση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και ομάδων στη βάση της ταξικά συνειδητής εκλογίκευσης που λέει ότι «τα δικαιώματα ισχύουν για άτομα και όχι ομάδες» —λες και τα άτομα που υφίστανται το πιο άδικο σύστημα διακρίσεων δεν είναι μέλη ιεραρχικά υποταγμένων και εκμεταλλευόμενων ομάδων— σε συνδυασμό με μια τόσο υποκριτική έκκληση στην «κοινή ανθρωπότητα» των ατόμων, αντανάκλα την παρούσα φάση ανάπτυξης του υπερεθνικά διαπλεκόμενου παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, αλλά και προσπαθεί να διευκολύνει το περαιτέρω του ξεδίπλωμα μέσα από το παραμέρισμα «περιττών νομικών κωλυμάτων», κωλυμάτων που είχαν ενεργοποιηθεί σε μια πρότερη φάση ανάπτυξης από τις ίδιες ακριβώς «φιλελεύθερες δημοκρατίες», οι οποίες τώρα αναμένεται να διορθώσουν την τακτική τους. Ταυτόχρονα, ο λόγος περί «δικαιωμάτων για άτομα και όχι ομάδες» βολεύει —πράγμα που είναι προσεκτικά καμουφλαρισμένο κάτω από το γλυκερό ψευδο-ανθρωπιστικό ενδιαφέρον του *Εκονομιστ*— από την άποψη ότι οι κατεστημένες *σχέσεις εξουσίας*, που έχουν να κάνουν με τη δομική υποταγή των εργατών στο κεφάλαιο, παραμένουν εντελώς άθικτες. Κι αυτό γιατί κανένας αριθμός δικαιωμάτων εκχωρούμενων σε μεμονωμένα άτομα δεν θα μπορούσε να αλλάξει ούτε ίχνος της κατάστασης. Μας λένε πως «μακροπρόθεσμα, τα δικαιώματα θα πρέπει να βασιστούν σε αυτό που έχουν κοινό οι άνθρωποι —το γεγονός ότι είναι μέλη του ανθρωπίνου είδους— όχι σε γονίδια ή σε ενδεχομενικότητες της γέννησης, που πάντα θα χρησιμοποιούν οι φυλετιστές για να τους διαχωρίζουν»²¹.

Φυσικά, η αντίρρηση για τις «ενδεχομενικότητες της γέννησης» δεν θα πρέπει με κανέναν τρόπο να ισχύει ούτε για τον προνομιούχο «Βορρά» ούτε κατά μήκος του πλανήτη για τους αληθινά «φυλετιστές» ιδιοκτήτες και ελέγχοντες τα μέσα παραγωγής, τις «προσωποποιήσεις του κεφαλαίου». Εξάλλου, μιλώντας για το «μακροπρόθεσμα», στοιχηματίζεις με ασφάλεια. Όχι τόσο επειδή, κατά τη γνωστή φράση ενός παλιότερου ειδώλου, του Τζον Μείναρντ Κέινς, «μακροπρόθεσμα είμαστε όλοι νεκροί», αλλά επειδή το «μακροπρόθεσμα» περιχαράκωνεται με κτηνώδη δραστηριότητα από τη ζωντανή πραγματικότητα της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Γιατί ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε ανταγωνιστικά αντιτιθέμενες ομάδες και τάξεις δεν είναι η διαβολική πράξη των «φυλετιστών» των εθνικών μειονοτήτων, αλλά η αναγκαία συνθήκη διατήρησης του ελέγχου της κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος. Και όταν οι επιτακτικές ανάγκες των διεθνικών επιχειρήσεων απαιτούν λιγότερο διαχωρισμό, τονίζοντας την ενεργοποίηση των απόλυτων ορίων του κεφαλαίου με τη μορφή της σοβαρά επιτεταμένης αντίφασης ανάμεσα στον αυξανόμενο διαχωρισμό και στη ρητά ομολογούμενη αλλά ανέφικτη ενότητα, τότε θα χρειάζονταν πολύ περισσότερα από την αφηρημένη έκκληση του *Εκονομιστ* στο γεγονός ότι τα άτομα «είναι όλα μέλη του ανθρωπίνου είδους», προκειμένου να βρεθεί μια κατάλληλη λύση.

Η δομική σύγκρουση ανάμεσα στο διεθνικά επεκτατικό κεφάλαιο και στα εθνικά κράτη είναι αδιαχώριστη από τις βαθιά ριζωμένες αντιφάσεις ανάμεσα 1) στα μονοπώλια και στον ανταγωνισμό, 2) στην αυξανόμενη κοινωνικοποίηση της παραγωγής και στη μεροληπτική ιδιοποίηση των προϊόντων της, και 3) στον αυξανόμενο διεθνή καταμερισμό εργασίας και στην ορμή των ισχυρότερων εθνικών δυνάμεων προς ηγεμονική κυριαρχία επί του παγκόσμιου συστήματος. Αναπόφευκτα, επομένως, οι απόπειρες να ξεπεραστούν οι

δομικοί ανταγωνισμοί του κεφαλαίου πρέπει να αγκαλιάζουν όλες ανεξαιρέτως αυτές τις διαστάσεις.

Αναφορικά με τα μονοπώλια και τον ανταγωνισμό, η ορμητική τάση προς την εγκαθίδρυση και παγιοποίηση μονοπωλιακών οργανισμών έχει αναδειχθεί όλο και περισσότερο κατά τον 20ό αιώνα. Όπως είχαν τονίσει οι Μπάραν και Σουίτζι στο γόνιμο έργο τους, «ο μονοπωλιακός καπιταλισμός είναι σύστημα φτιαγμένο από γιγάντιους οργανισμούς. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία μέσα στο σύστημα ή ότι είναι χρήσιμο να μελετάμε το μονοπωλιακό καπιταλισμό αφαιρώντας οτιδήποτε εκτός από τους γιγάντιους οργανισμούς... Θα πρέπει κανείς, ωστόσο, να είναι προσεκτικός, ώστε να μην πέσει στην παγίδα του να υποθέσει πως οι Μεγάλες Επιχειρήσεις και οι μικρότερες επιχειρήσεις είναι ποιοτικά ίσες ή ισόβαθμης σημασίας για το *modus operandi* του συστήματος. Το δεσπόζον στοιχείο, η πρωταρχική κινητήρια δύναμη, είναι οι Μεγάλες Επιχειρήσεις, οργανωμένες σε γιγάντιους οργανισμούς. Αυτοί οι οργανισμοί αποτελούν μεγιστοποιητές κέρδους και συσσωρευτές κεφαλαίου... Συνολικά, ο μονοπωλιακός καπιταλισμός είναι εξίσου απροσχεδιάστος με τον ανταγωνιστικό του προκατόχο. Οι μεγάλοι οργανισμοί σχετίζονται ο ένας με τον άλλο, με τους καταναλωτές, τους εργάτες, τις μικρότερες επιχειρήσεις, πρωταρχικά μέσω της αγοράς. Ο τρόπος με τον οποίο δουλεύει το σύστημα είναι ακόμα η απρομελέτητη έκβαση των αυτο-αναφερόμενων πράξεων των πολυάριθμων μονάδων που το συναποτελούν»²².

Με αυτή την έννοια, παρότι οι μονοπωλιακές εξελίξεις στις κυρίαρχες καπιταλιστικές χώρες βοήθησαν στην εξουδετέρωση, προς το παρόν και εντός σαφώς προσδιορισμένων ορίων, κάποιων όψεων του νόμου της αξίας, με κανέναν τρόπο δεν θα μπορούσαν να υπερβούν τον ίδιο το νόμο. Το περισσότερο που θα μπορούσαν να ελπίζουν ήταν και παραμένει η «αναβολή για το μέλλον της στιγμής της αλήθειας», παρά τον υπέρογκα χρησιμοποιημένο διευκολυντικό ρόλο του κράτους κατά τον 20ό αιώνα —μέσα από μια ποικιλία υλικών υποστηρικτικών και νομικά/πολιτικά επικουρικών «εξωραϊστικών» θεσμών και σωματίων «άγρυπνης περιφρούρησης» που αυτό το κράτος διαθέτει, όπως την επονομαζόμενη «Επιτροπή Μονοπωλίων και Συγχωνεύσεων» στη Βρετανία (της οποίας η πρωταρχική λειτουργία είναι ο υποκριτικός εξορθολογισμός και η νομιμοποίηση των πρόσφατα δημιουργημένων μονοπωλίων, υπό το πρόσχημα των αντι-μονοπωλιακών ρυθμίσεων) και των ισοδυνάμων της αλλού. Όπως τόνιζε ο νεαρός Ένγκελς το 1843, στο εξαισίό του «Περίγραμμα μιας Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας», το οποίο άσκησε σοβαρή επίδραση στον Μαρξ κατά την πρώτη του ενασχόληση με το ζήτημα, «το αντίθετο του ανταγωνισμού είναι το μονοπώλιο. Το μονοπώλιο ήταν το πολεμικό σύνθημα των μερκαντιλιστών· ο ανταγωνισμός το σύνθημα μάχης των φιλελεύθερων οικονομολόγων. Εύκολα βλέπει κανείς ότι αυτή η αντίθεση είναι μια εντελώς ψεύτικη αντίθεση... Ο ανταγωνισμός βασίζεται στο ίδιον συμφέρον, και το ίδιον συμφέρον με τη σειρά του θρέφει το μονοπώλιο. Εν συντομία, ο ανταγωνισμός οδηγεί στο μονοπώλιο. Από την άλλη πλευρά, το μονοπώλιο δεν μπορεί να συγκρατήσει την παλίρροια του ανταγωνισμού —μάλιστα, αυτό το ίδιο θρέφει τον ανταγωνισμό... Η αντίφαση του ανταγωνισμού είναι ότι το κάθε μέρος δεν μπορεί παρά να επιθυμεί το μονοπώλιο, ενώ το όλον ως τέτοιο είναι βέβαιο πως θα χάσει εξαιτίας του μονοπωλίου και, επομένως, πρέπει να το βγάλει απ' τη μέση. Παραπέρα, ο ανταγωνισμός ήδη προϋποθέτει το μονοπώλιο —δηλαδή το μονοπώλιο της ιδιοκτησίας (και εδώ έρχεται ακόμα μια φορά

στο φως η υποκρισία των φιλελευθέρων)... Οποίο αξιοθρήνητο ημίμετρο, επομένως, να επιτίθεται στα μικρά μονοπώλια και να αφήνει ανέγγιχτο το βασικό μονοπώλιο... Ο νόμος του ανταγωνισμού είναι πως η ζήτηση και η προσφορά συνεχώς πολεμούν να αποτελέσουν η μία το συμπλήρωμα της άλλης και, επομένως, ποτέ δεν το καταφέρνουν. Τα δύο μέρη πάλι αποσπώνται το ένα από το άλλο και μετασχηματίζονται σε καθαρή αντίθεση. Η προσφορά πάντοτε ακολουθεί στενά πίσω από τη ζήτηση, χωρίς ποτέ να την καλύπτει απολύτως. Είναι είτε πολύ μεγάλη είτε πολύ μικρή, μη αντιστοιχώντας ποτέ στη ζήτηση· γιατί σ' αυτή την ασυνείδητη κατάσταση της ανθρωπότητας κανείς δεν γνωρίζει πόσο μεγάλη είναι η προσφορά και η ζήτηση... Τι θα πρέπει να σκεφτούμε για ένα νόμο που μπορεί να επιβάλλεται μόνο μέσα από περιοδικές κρίσεις; Είναι απλώς και μόνο ένας φυσικός νόμος, βασισμένος στην απουσία συνείδησης από πλευράς των μετεχόντων»²³.

Οι απολογητικές θεωρίες, που προϋπέθεταν κατά τον 20ό αιώνα την υλοποίηση του «σχεδιασμού» στο καπιταλιστικό σύστημα, υποστήριζαν όλες, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ότι έχουν επιλύσει τις αντιφάσεις που προκύπτουν από την «ασυνείδητη κατάσταση της ανθρωπότητας», την οποία τόνισε ο Ένγκελς. Στην πραγματικότητα, οι εν λόγω αντιφάσεις έχουν οξυνθεί σοβαρά στην πορεία των εξελίξεων του 20ού αιώνα, με την παγκόσμια επέκταση και το μονοπωλιακό μετασχηματισμό του κεφαλαίου. Είναι αλήθεια πως, επεκτείνοντας στα έσχατα όρια την κλίμακα των επιχειρήσεων του κεφαλαίου σε όλο τον πλανήτη, στάθηκε δυνατό να αρθούν κάποιες συγκεκριμένες αντιφάσεις, που απειλούσαν να προξενήσουν εκρήξεις εντός των τειχών του πρότερου πεδίου μέσα στο οποίο περιορίζονταν, επί παραδείγματι της «μικρής γωνιάς του πλανήτη, της Ευρώπης» —όπως χαρακτηρίστηκε από τον Μαξ πριν από τη μεγάλη ιμπεριαλιστική επέκταση από το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα και εξής. Ωστόσο, παράλληλα με τη μεγάλη ιμπεριαλιστική επέκταση, που επέφερε την προσωρινή άρση αντιφάσεων, ο ανταγωνισμός ο στοχείων στην κυριαρχία, καθώς και η σύγκρουση ανταγωνιστικών συμφερόντων, έπαιρναν όλο και μεγαλύτερη κλίμακα και οξύτητα. Κατέληξε μέσα σε λίγες δεκαετίες όχι μόνο στις συντριπτικές βαρβαρότητες των δύο Παγκοσμίων Πολέμων —όπως και αναρίθμητων μικρότερων— αλλά επίσης στην απολύτως απροσχεδίαστη (ή, μάλλον, προσχεδιασμένη με το μόνο τρόπο με τον οποίο μπορούν να «προσχεδιάσουν» οι μονοπωλιακοί μεγάλοι οργανισμοί, με την ευχολόγο μεροληπτικότητα) και αποφασιστικά απρόβλεπτη, αλλά εν δυνάμει καταστροφική, κορύφωση όλων αυτών των εξελίξεων, οδηγώντας την ανθρωπότητα στο χείλος της αυτο-εκμηδένισης.

Η ιδέα ότι η αρμονικά συντονισμένη διάχυση των «επιστημονικά σχεδιασμένων και διευθυνόμενων» μονοπωλίων και οιονεί μονοπωλίων σε όλο τον κόσμο, με τη μορφή της οικουμενικά ευεργετικής παγκοσμιοποίησης, θα έδειχνε ένα δρόμο έξω από αυτό το σύνολο ανταγωνισμών, θεραπεύοντας έτσι «την ασυνείδητη κατάσταση της ανθρωπότητας» που ελεεινολογούν οι σοσιαλιστές, είναι τόσο άτοπη όσο και η εκτίμηση πως λίγα μονοπώλια ενός ηγεμονικά κυρίαρχου κράτους θα μπορούσαν για πάντα να ελέγχουν το καπιταλιστικό σύστημα στο σύνολό του. Η διαπάλη για ηγεμονική κυριαρχία καθιστά την πρώτη από αυτές τις ιδέες ένα κυνικό καμουφλάρισμα του πραγματικού σχεδιασμού των μονοπωλίων από τις κυρίαρχες δυνάμεις, και η αντικειμενική συγκρότηση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος με τη μορφή αναγκαία αυτο-προσανατολιζόμενων εθνικών κρατών καθι-

στά τη δεύτερη ιδέα ένα καθαρό κατασκεύασμα χωρίς αντίκρισμα στην πραγματικότητα. Ο Χέγκελ είχε δίκιο όταν τόνιζε τη μη υπερβατή «ατομικότητα» των εθνικών κρατών. Ήταν αφελής μόνο όταν φανταζόταν πως η βίαιη επίλυση των ανταγωνισμών, που είναι αδιαχώριστοι από αυτή τη συνθήκη — η επίλυση των μη συμφιλιώσιμων συγκρούσεων σε έναν πόλεμο «ζωής ή θανάτου» — μπορεί να επιδιώκεται επ' αόριστον.

Το γεγονός ότι είναι αδύνατο είτε να κάνεις τον ανταγωνισμό χαρμόσινα να επικρατήσει, μέσα από την εργαλειακότητα της μυθικής «ελεύθερης αγοράς», είτε να επιτύχεις την αδιαμφισβήτητη κυριαρχία του μονοπωλίου, χάρη στη μόνιμη μονοπωλίωση όλων των σημαντικών πεδίων της παραγωγής και της διανομής, αυτό το γεγονός κάνει ανάγλυφες τις ανεπίλυτες αντιφάσεις του καπιταλιστικού συστήματος τόσο στο επίπεδο των υλικών αναπαραγωγικών δομών όσο και στο πεδίο της πολιτικής. Η «ατομικότητα», που τονίζεται με το συνήθη «αβασάνιστο θετικισμό» από τον Χέγκελ, επιβάλλει τα εντέλει ανυπέρβλητα αρνητικά της όρια ακόμα και στους μεγαλύτερους από τους γιγάντιους μονοπωλιακούς (ή οιονεί μονοπωλιακούς) οργανισμούς, καθώς και στα πιο ισχυρά εθνικά κράτη. Δεν μπορεί να υπάρξει καμιά έξοδος από αυτές τις δομικά περιοριστικές ανασταλτικές δυνάμεις πάνω στο υλικό έδαφος του κεφαλαίου: το «μολυσμένο από ενδεχομενικότητα» και πάσχον από αθεράπευτη αστάθεια. Γιατί οι υλικές παραγωγικές δομές του κεφαλαίου δεν μπορούν να αναπαραχθούν, στην απαιτούμενη εκτεταμένη κλίμακα, χωρίς τη διαιώνιση του ανταγωνισμού — φύσει ασταθούς — μεταξύ κεφαλαίου και εργατικής δύναμης.

Η αμείλικτη τάση προς την όλο και μεγαλύτερη κοινωνικοποίηση της παραγωγής, αδιαχώριστη από τον παρόμοιο αυξανόμενο διεθνή καταμερισμό και συνδικασμό της εργασίας υπό την κυριαρχία των γιγάντιων υπερεθνικών επιχειρήσεων, είναι αναπόσπαστα στοιχεία των προσπαθειών να ξεπεραστούν αυτοί οι δομικοί περιορισμοί και ταυτοχρόνως να αρθούν οι αντιφάσεις του συστήματος. Γι' αυτό και η ενεργός αλλά και η δινητική απειθαρχία των «εθνικών μειονοτήτων» πρέπει να καταδικαστούν και να καθυποταχθούν με όλα τα διαθέσιμα για τις κυρίαρχες δυνάμεις μέσα. Το ψευδο-ανθρωπιστικό κήρυγμα του Εκονομιστ, που εννοεί να αρνείται «δικαιώματα ομάδων» στις εθνομαζόμενες «εθνικές μειονότητες», ανήκει στο πιο δονκιχωτικό άκρο του φάσματος, από την άποψη ότι προσπαθεί να διατυπώσει «ορθολογικά επιχειρήματα» — όσο κι αν αυτά είναι διαφανή στην ταξική τους ιδεολογία και ακόμα και εσωτερικά αντιφατικά — υπέρ αυτής της άρνησης. Οι «ρεαλιστές», από την άλλη πλευρά, μιλάνε για τον απολύτως αναγκαίο τους «θετικό οικονομικό εθνικισμό» ή, πολύ περισσότερο, για την ανάγκη να αντιμετωπιστούν με ανηλεώς αυταρχικές μεθόδους οι χώρες που συνολτικά αποπέμπονται υπό την ετικέτα του «εθνοτικού πανδαιμόνιου». Ταυτόχρονα, παρέχουν τους γενναϊόδαρους προϋπολογισμούς για την «έρευνα περί μη φονικών όπλων» του Πενταγώνου, η οποία ανεπιθύρηστα στοχεύει εναντίον των «διεθνών αναταραχών», που θεωρείται ότι προξενούν οι εθνικές και εθνοτικές μειονότητες.

Το πρόβλημα είναι, όμως, ότι από τη σκοπιά του παγκόσμιου επεκτατικού υπερεθνικού κεφαλαίου ακόμα και η μεγαλύτερη χώρα, με τις εν δυνάμει ανασταλτικές της δυνάμεις, αποτελεί μια μη ανεκτή «εθνική μειονότητα». Τα μονοπώλια στο παρελθόν μπορούσαν να εγκαθίστανται με συζητήσιμη ορθολογικότητα εντός των ορίων αποτελεσματικά ελέγξιμων εθνικών εδαφών, καθώς και στις αποικίες που πάλαι ποτέ κρατούσε γερά υπό την κυριαρχία της μια φούχτα ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Σήμερα, εντιθέτως, η ιδέα των οικουμενι-

κά επικρατούντων μονοπωλίων, που θα μπορούσαν να επιβάλουν τα συμφέροντά τους μέσα στο πλαίσιο μιας πλήρως ενοποιημένης παγκόσμιας οικονομίας, στερείται ορθολογικότητας πέρα για πέρα. Το άτοπο αυτής της ιδέας σήμερα προκύπτει από τη συνθήκη ότι, σε μια παγκοσμίως ενοποιημένη οικονομία, οι μονοπωλιακές εξελίξεις με διάρκεια θα έπρεπε να διασφαλιστούν πάνω σε μια βάση απίθανη ακόμα και να τη φανταστεί κανείς, πόσο μάλλον να την πραγματοποιήσει. Γιατί, από την ίδια τη φύση των —ανταγωνιστικών και αλληλοαναιρούμενων— εγχειρημάτων που κατευθύνονται προς την εγκαθίδρυση ευρέως μονοπωλίου, όσο μεγαλύτερη είναι η κλίμακα των επιχειρήσεων τόσο οξύτερη είναι και η ένταση των αναμετρήσεων. Η ιστορικά βιωμένη διαφορά ανάμεσα στους τοπικούς πολέμους και στους Παγκόσμιους Πολέμους διαγράφει καλά τη φύση αυτών των κλιμακούμενων καθορισμών. Έτσι, η έσχατη λογική των παγκόσμιων καπιταλιστικών αναπτύξεων θα απαιτούσε τη δυνατότητα ούτε καν μιας χούφτας, αλλά ενός μονοπωλίου και μόνο που θα ήλεγχε τα πάντα, παντού, εφόσον απουσιάζει ένα εφικτό αρμονικό θεσμικό πλαίσιο «συναινετικά» καταμερισμένης *μονοπωλίωσης* —μια ανοησία αυτή καθαυτή— ή, εν όψει της αδυναμίας να πραγματοποιηθεί το τελευταίο, μια αντισταθμιστική ελεγκτική δύναμη που θα την ασκεί η ωμή —και εντέλει αμοιβαία καταστρεπτική— βία στην απαιτούμενη παγκόσμια κλίμακα. Για να μην αγνοήσουμε το γεγονός ότι μια παγκόσμια μονοπωλίωση με επιτυχή λειτουργία θα έπρεπε επίσης να επινοήσει μια ολοκληρωτικά συμμορφωνόμενη εργατική δύναμη, με την έννοια ότι αυτή δέχεται ευχαρίστως να διεθνίζεται παντού από την κυρίαρχη παγκόσμια ηγεμονική δύναμη. Το αβάντισμο μιας τέτοιας επινόησης θέτει επίσης στη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί ο οραματισθείς «θετικός οικονομικός εθνικισμός» —προοριζόμενος να επιβληθεί με ή χωρίς συναίνεση στον υπόλοιπο κόσμο από τη διεθνή «υπερδύναμη»— ένα πολύ άβολο ερωτηματικό.

Έτσι, κάτω από τις συνθήκες που ξεδιπλώνονται σήμερα, η παλιότερα λειτουργική πρακτική άρσης των αντιφάσεων του καπιταλιστικού συστήματος, μέσα από την παγκόσμια επεκτατική ανάπτυξη, καθίσταται εξαιρετικά προβληματική. Στο παρελθόν, πολλά βαρυσήμαντα προβλήματα μπορούσαν να αναβληθούν για το μέλλον μέσω της επέκτασης της κλίμακας με την οποία το σύστημα καταχρώνταν όλα τα εδάφη που ήταν εκτός ελέγχου έως τότε, προκαλώντας ταυτοχρόνως διακυβεύματα ανάμεσα στις βασικές εμπλεκόμενες δυνάμεις. Αλλά τώρα δεν έχει πουθενά αλλού να πάει για να διασφαλίσει την απαιτούμενη επεκτατική μετατόπιση σε μια επαρκή κλίμακα. Παρατέτρα, η «αποκεφαλισμένη κυριαρχία» του Χέγκελ —η οποία στις μέρες μας στερεί από το σύστημα την έσχατη του επικύρωση για να επιβάλει τα κυρίαρχα συμφέροντα διά του πολέμου— δεν ματαιώνει μόνο τις αυστηρά μεταβατικές, προς αναπόφευκτη ανατροπή αργά ή γρήγορα, ηγεμονικές λύσεις. Προς επιδείνωση της κατάστασης, ενεργοποιεί ταυτόχρονα εκ νέου τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς των μεμονωμένων χωρών οι οποίοι μπορούσαν κάποτε να καταπραίνονται, κατά την ευθέως κυνική παραδοχή του Χέγκελ, μέσω της εθνικής εμπλοκής σε πόλεμο.

Στο μεταξύ, η συγκέντρωση και συγκέντρωση του κεφαλαίου συνεχίζεται, «με την ακαμψία ενός φυσικού νόμου βασισμένου στην απουσία συνείδησης των μετεχόντων». Ωστόσο, τα προβλήματα μοιάζουν να πολλαπλασιάζονται ακόμα και σε αυτή τη συνάφεια, αντιβαίνοντας στις ελπίδες που συνδέθηκαν με τη μακρά περίοδο της διεθνικής επέκτασης και της ανενόχλητης «παγκοσμιοποίησης». Έτσι, λίγο καιρό πριν, οι προπαγανδιστές του

κεφαλαίου, στο δονκιχωτικό άκρο του φάσματος, άρχισαν να υψώνουν τη φωνή τους προειδοποιώντας εναντίον της «αντι-οικονομικής κλίμακας» —μετά από δεκαετίες κηρύγματος περί του απόλυτου πλεονεκτήματος και των αξεπέραστων προτερημάτων της «οικονομίας κλίμακας»— γιατί έχουν φοβηθεί από την ολέθρια επίδοση μερικών από τους μεγαλύτερους διεθνικούς οργανισμούς. Να πώς εκφωνούσαν το νέο τους κήρυγμα, δίνοντάς του ένα νόημα διαμετρικά αντίθετο από αυτό των δοξολογικών κηρυγμάτων του χτες:

«Η ταπείνωση των μεγάλων εταιρειών έχει μόλις αρχίσει... Καθώς αυτές οι τάσεις επιταχύνονται, το κρίσιμο ερώτημα, που περιμένει τους μάνατζερ των μεγάλων εταιρειών, θα είναι όχι πώς μπορούν να μεγαλώσουν ακόμα περισσότερο οι εταιρείες τους, αλλά εάν μπορούν να επιβιώσουν χωρίς να συρρικνωθούν. Στα 1993 “μεγάλο” δεν σημαίνει πλέον, όπως κάποτε, “επιτυχημένο”· σε λίγο καιρό είναι πιθανό να σημαίνει “αποτυχημένο”»²⁴.

Φυσικά, οι προσωποποιήσεις του κεφαλαίου, που έχουν την εποπτεία μεγάλων εταιρειών, δεν δίνουν καμιά σημασία σε κηρύγματα που τους καλούν να διορθώσουν την τακτική τους. Δεν βλέπουν καθόλου γιατί χρειάζεται να αλλάξουν κάτι μόνο και μόνο επειδή οι γιγάντιοι οργανισμοί τους χάνουν τελευταία μνημειώδη χρηματικά ποσά. Για την ώρα μπορούν να καλλιεργήσουν χρήματα ακόμα και στην άσφαλο ή να τα καταχραστούν νόμιμα από τα συνταξιοδοτικά ταμεία των εργατών τους, όπως έκανε η Τζένεραλ Μότορς. Προτιμάνε να ξεφύγουν από το πρόβλημα των μαζικών απωλειών ακολουθώντας «τη γραμμή της ήσσονος αντίστασης», σε συμφωνία με την τρεχόντως εκτυλισσόμενη τάση ανάπτυξης του κεφαλαίου προς όλο και μεγαλύτερη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση. Δεν προκαλεί έκπληξη, επομένως, που διαβάζουμε ένα χρόνο αργότερα σε ένα άλλο σημαντικό περιοδικό, ότι «η πλήρης παγκοσμιοποίηση επιχειρείται από τις πολυεθνικές σε άλλους βιομηχανικούς κλάδους, όπως από τη Γιουνιλέβερ και τη Νεστέ στα προϊόντα καθημερινής κατανάλωσης, αλλά κανείς δεν έχει πετύχει ακόμα να τη φέρει σε πέρας. “Αυτό είναι σίγουρα παιδί του Τρότμαν”²⁵, είτε μια αμερικανική πηγή. “Έχει ένα όραμα του μέλλοντος που λέει ότι, για να γίνει παγκόσμιος νικητής, ο Φορντ πρέπει να γίνει ένας αληθινά παγκόσμιος οργανισμός”. Σύμφωνα με τον Τρότμαν, που είτε στους Σάντεϊ Τάιμς τον Οκτώβρη του 1993, “καθώς ο ανταγωνισμός στη αυτοκινητοβιομηχανία γίνεται όλο και πιο παγκόσμιος ενώ εισερχόμαστε στον επόμενο αιώνα, η πίεση να βρεθούν οικονομίες κλίμακας θα γίνεται όλο και μεγαλύτερη. Εάν, αντί να φτιάχνεις δύο μηχανές στις 500.000 μονάδες η καθεμία, μπορείς να φτιάξεις μία μηχανή στη 1 μονάδα, τότε το κόστος θα είναι πολύ μικρότερο. Εντέλει θα υπάρξει μια φούχτα παγκόσμιων παιχτών και οι υπόλοιποι ή δε θα είναι εκεί ή θα παλεύουν κι αυτοί μαζί”. Ο Τρότμαν και οι συνάδελφοί του έχουν καταλήξει ότι η πλήρης παγκοσμιοποίηση είναι ο μόνος δρόμος για να νικήσεις ανταγωνιστές όπως τους Γιαπωνέζους και, στην Ευρώπη, τον αρχι-ανταγωνιστή του Φορντ, την Τζένεραλ Μότορς, που διατηρεί έναντι του Φορντ ένα πλεονέκτημα ως προς το κόστος. Ο Φορντ επίσης πιστεύει ότι χρειάζεται η παγκοσμιοποίηση για να εκμεταλλευτεί τις ραγδαία αναδυόμενες αγορές στην Άπω Ανατολή και τη Λατινική Αμερική»²⁶.

Ετσι, η πραγματική τάση ανάπτυξης είναι προς μεγαλύτερη μάλλον, παρά μικρότερη, συγκέντρωση και συγκεντροποίηση, με αναπόφευκτα οξιντικές προοπτικές για την αναμέτρηση των οιονει μονοπωλίων, ολοκληρωτικά αδιάφορη για τις μελλοντικά επικίνδυνες συ-

νέπειες. Ωστόσο —δεδομένου του φυσικού νόμου βασισμένου στην «απουσία συνείδησης των μετεχόντων», υπό τον οποίο λειτουργούν οι εταιρικοί «σχεδιαστές» και «επικεφαλής της βιομηχανίας», προβλέποντας με σιγουριά μαζί με τον Τρότμαν ότι «εντέλει θα υπάρξει μια φούχτα παγκόσμιων παιχτών και οι υπόλοιποι ή δε θα είναι εκεί ή θα παλεύουν κι αυτοί μαζί»— οι προοπτικές είναι κάθε άλλο παρά ρόδινες ακόμα και για «τη φούχτα παγκόσμιων παιχτών» του Τρότμαν. Είναι πολύ πιο ρεαλιστικό να τους φανταστούμε σαν δεινόσαυρους σε μέγεθος βουνού, εγκλωβισμένους σε συνεχώς ανανεούμενες αγώνες «ζωής ή θανάτου» μέχρι να πεθάνουν όλοι, από το να φανταστούμε ότι θα καθίσουν αρμονικά γύρω από το τραπέζι της αίθουσας του Διοικητικού Συμβουλίου και θα μοιραστούν με αδελφικό πνεύμα τη λεία που μπορούν να αρπάζουν, εις το διηνεκές, από μια ολοκληρωτικά ενδοτική εργατική δύναμη σε όλο τον κόσμο. Εξάλλου, το να οραματίζεται κανείς ότι όλα τα εθνικά κράτη θα γίνουν πρόθυμοι διευκολυντές της «φούχτας των παγκόσμιων παιχτών», με τον ίδιο τρόπο που τα ιδιαίτερα εθνικά κράτη των τελευταίων παρέχουν σήμερα τις υπηρεσίες τους στους γιγάντιους υπερεθνικούς οργανισμούς, αποδεχόμενα χωρίς πολλή φασαρία, αν μη τι άλλο, τις φθορές στις δικές τους οικονομίες και στα κυρίαρχα βιομηχανικά συμφέροντα, και μάλιστα ταυτόχρονα υποχρεώνοντας με επιτυχία το καθένα το εθνικό του εργατικό δυναμικό να αποδεχθεί τις συνέπειες που έχουν αυτού του είδους οι εξελίξεις για τις διαρκώς επιδεινωρόμενες προοπτικές απασχόλησης για χάρη της ευημερούσας «φούχτας των παγκόσμιων παιχτών», το να οραματίζεται κανείς όλα αυτά μπορεί να γίνει μόνο αν παίρνει ως δεδομένο ότι ακόμα και το στενό περιθώριο ορθολογικότητας που είναι συμβατό με το «φυσικό νόμο το βασισμένο στην απουσία συνείδησης των μετεχόντων», της μερικής ορθολογικότητας του ατομικού συμφέροντος, έχει παντελώς εξαφανιστεί (ή θα έχει εξαφανιστεί κατά το χρόνο που απαιτούν οι ευχολόγες προβλέψεις του προέδρου της Φορντ) από τις χώρες που είναι τα θύματα της υποστηριζόμενης διεθνικής παγκοσμιοποίησης.

Η δομική δυσαρμονία ανάμεσα στις υλικές αναπαραγωγικές δομές του παγκόσμιου κεφαλαίου και στη δομή του της ισοπεδωτικής πολιτικής επιταγής —τα διάφορα εθνικά κράτη, με τη μη υπερβατή τους «ατομικότητα»— μπορεί μόνο να προδιαγράψει την όξυνση των ανταγωνισμών και τη νομοτέλεια μειζόνων αναμετρήσεων, σε πλήρη αντίθεση με τις ευχολόγους προβλέψεις ακόμα και των προσωρινά πλέον ευνοημένων μεριδίων του κεφαλαίου. Όπως είδαμε πιο πάνω, «το κράτος του καπιταλιστικού συστήματος ως τέτοιο» παθαίνει ως σήμερα μια καντιανή «ρυθμιστική ιδέα» και μόνο, παρ' όλες τις προσπάθειες που αφιερώθηκαν κατά την περίοδο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο να πραγματοποιηθεί με τη μορφή ενός διεθνούς δικτύου οικονομικών και πολιτικών θεσμών —από την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ως τον ΟΟΣΑ, την GATT και τα Ηνωμένα Έθνη— υπό την κατά το μάλλον ή ήττον συγκαλυμμένη κυριαρχία των Ηνωμένων Πολιτειών. Το παγκόσμιο κεφάλαιο στερείται σήμερα, όπως και χτες, του προσήκοντος σε αυτό κρατικού σχηματισμού, γιατί οι κυρίαρχες υλικές αναπαραγωγικές μονάδες του συστήματος δεν μπορούν να απαλλαγούν από την «ατομικότητά» τους. Πράγματι, δεν μπορούν να απαλλαγούν από μια αναγκαστικά «μαχητική ατομικότητα» (μαχητική με την ίδια έννοια με την οποία το κράτος πρέπει να είναι ικανό και έτοιμο να μπει στη μάχη με άλλα λόγια, η έννοια της «ατομικότητας», που εξυμνήθηκε από τον Χέγκελ, στην πραγματικότητα εξαντλείται στην ικανότητα αναμέτρησης με τον αντίπαλο, προκειμένου να τον

νικήσεις), επειδή πρέπει να λειτουργήσουν σε μια εγγενώς συγκρουσιακή συγκυρία παντού, δεδομένων των μη υπερβατών δομικών ανταγωνισμών του καπιταλιστικού συστήματος, από τους μικρότερους αναπαραγωγικούς «μικρόκοσμούς» του ως τις πλέον γιγάντιες παραγωγικές και διανεμητικές επιχειρήσεις του.

Έτσι, η εν λόγω «ατομικότητα» είναι ένας αμετάβλητος αρνητικός καθορισμός, που δεν μπορεί να πληρωθεί με θετικό περιεχόμενο. Με αυτή την έννοια, στο επίπεδο της υλικής αναπαραγωγής βρίσκουμε ένα πλήθος κεφαλαίων που αντιτίθενται το ένα στο άλλο και, πράγμα που είναι πιο σημαντικό, αντιτίθενται σε ομάδες εργατών υπό τον έλεγχό τους, και όλα αυτά τα κεφάλαια κινούνται αμείλικτα —και, από την ίδια τους τη φύση, αχαλίνωτα— προς συνολική κυριαρχία τόσο μέσα όσο κι έξω από τα εθνικά τους σύνορα. Την ίδια στιγμή, στο πολιτικό επίπεδο, το κράτος του καπιταλιστικού συστήματος διαθρώνεται ως ένα πλήθος από εθνικά κράτη που αντιτίθενται το ένα στο άλλο (και, βεβαίως, στο εθνικό εργατικό δυναμικό που έχει το καθένα υπό το «συνταγματικό» του έλεγχο) ως ιδιαίτερα «κυρίαρχα κράτη». Ο αρνητικός καθορισμός του κεφαλαίου —στον ενικό ή στον πληθυντικό— δεν μπορεί να μετατραπεί σε θετικό, επειδή το κεφάλαιο ζει παρασιτικά από την εργατική δύναμη, επί της οποίας πρέπει δομικά να κυριαρχήσει και να την εκμεταλλευτεί. Αυτό σημαίνει ότι το κεφάλαιο είναι ένα τίποτα χωρίς την εργατική δύναμη, εφόσον δεν θα μπορούσε να συντηρηθεί ούτε μια στιγμή από μόνο του, χωρίς την εργατική δύναμη, καθιστώντας κατ' αυτό τον τρόπο τον αρνητικό καθορισμό του κεφαλαίου —με την έννοια της εξάρτησής του από την εργατική δύναμη— απόλυτο και μόνιμο. Παρομοίως, ο κρατικός σχηματισμός του καπιταλιστικού συστήματος είναι εντελώς αδιανόητος εάν δεν αναπαράγει, με το δικό του τρόπο, το ίδιο ακριβώς πλήθος μη υπερβατών αρνητικών καθορισμών, διαθρώνοντας μέσα από τη δομή του της ισοπεδωτικής πολιτικής επιταγής —με μια αντίστροφη ιεραρχική μορφή, που να ταιριάζει με τη δομική ιεραρχία της υλικής αναπαραγωγικής διαδικασίας— την απόλυτη εξάρτηση του κεφαλαίου από την εργατική δύναμη.

Υπ' αυτή την έννοια, το να μιλάει κανείς για την «κυριαρχία του κράτους» ως το αρνητικό σύνορο που χωρίζει όλα τα κράτη από (και τα αντιπαράθετε σε) άλλα κράτη, είναι κάτι συνεχτικό από διανοητική άποψη, όσο προβληματικό κι αν θα είναι από άλλες απόψεις, στο επίπεδο των πραγματικών διακρατικών σχέσεων εξουσίας. Αλλά το να περιμένει κανείς να μετατραπεί το κράτος του καπιταλιστικού συστήματος σε ένα θετικό σχηματισμό, έτσι ώστε να καταστεί ικανό να εντάξει και να «συμφιλιώσει» εντός του τις αντιφάσεις των εθνικών κρατών, με τη μορφή μιας «Παγκόσμιας Κυβέρνησης» ή μιας καντιανής «Κοινωνίας των Εθνών», σημαίνει ότι επιζητά το αδύνατο. Γιατί το «κράτος» του καπιταλιστικού συστήματος —που υπάρχει με τη μορφή των ιδιαίτερων εθνικών κρατών— είναι ένα τίποτα χωρίς την ενεργό ή δυνητική αντίθεσή του προς τα άλλα κράτη, όπως ακριβώς το κεφάλαιο δεν είναι τίποτα χωρίς την αντίθεσή του προς (και τον αρνητικό αυτοκαθορισμό του από) την εργατική δύναμη. Το να σκέπτεται κανείς το κράτος ως την πολιτική εργασία των θετικών (αυτο-υποστηριζόμενων) καθορισμών, σημαίνει ότι οραματίζεται την απόδοση των αλλοτριωμένων διευθυντικών λειτουργιών του πίσω στο κοινωνικό σώμα και, επομένως, τον αναγκαίο «μαρασμό» του κράτους. Όπως έχουν τα πράγματα υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου, η αρνητικότητα επικρατεί και επιβάλλεται με μία ανελέητη αποτελεσματικότητα στο υλικό αναπαραγωγικό και στο πολιτικό πεδίο, τόσο εσωτερικά

όσο και μέσα από τις συγκρουσιακές διακρατικές σχέσεις. Ωστόσο, τα απόλυτα όρια του καπιταλιστικού συστήματος θα ενεργοποιηθούν όταν οι οξυνόμενοι ανταγωνισμοί των παγκόσμιων υλικών και πολιτικών ανταλλαγών απαιτήσουν γνήσιες πολιτικές λύσεις, αλλά ο βαθιά καθιερωμένος τρόπος κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου του κεφαλαίου είναι δομικά ανίκανος να τις παράσχει. Γιατί θα πρέπει να κινηθεί τυφλά προς τα εμπρός, πάνω στη δική του «γραμμή ελάχιστης αντίστασης» —υπό το νόμο της διαρκώς αυξανόμενης συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης— προς την κυριαρχία μιας «φούχτας παγκόσμιων παιχτών» τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές πεδίο, παραμερίζοντας κάθε έγνοια για τους εκρηκτικούς κινδύνους που ενέχουν οι εξελίξεις αυτού του είδους.

Εκτός από την «επανάσταση», η «κυριαρχία» είναι η πιο κακοποιημένη έννοια στον αστικό πολιτικό λόγο. Στον κόσμο των ενεργά υπαρχουσών σχέσεων δύναμης, σημαίνει τη θεμιτή δικαιολογία των μεγάλων δυνάμεων (με τους όρους του Χέγκελ, των «παγκόσμιων ιστορικών εθνών») να καταπατήσουν την κυριαρχία —το θεωρητικά απαράβιαστο δικαίωμα στην αυτονομία και τον αυτοκαθορισμό— των μικρότερων εθνών, χρησιμοποιώντας οποιοδήποτε πρόσχημα μπορεί να είναι πιο βολικό για τους ισχυρούς, από το εξ ολοκλήρου επινοημένο «επεισόδιο του Κόλπου του Τονκίν» ενάντια στο Βόρειο Βιετνάμ έως την οραματισθείσα κατάπνιξη του «εθνοτικού πανδαιμόνιου». Έτσι, η βάσει αρχών υπεράσπιση της κυριαρχίας των μικρότερων εθνών πρέπει να είναι οργανικό μέρος της επιχειρούμενης χειραφέτησης από την κυριαρχία του κεφαλαίου στη σφαίρα των διακρατικών σχέσεων. Δεδομένου του υπάρχοντος συστήματος κυριαρχίας και υποταγής, εντεινόμενου από την πίεση του διεθνικού κεφαλαίου να επιβάλει τα συμφέροντά του απέναντι σε κάθε βλέψη για εθνική αυτονομία και αυτοκαθορισμό, η πάλη των καταπιεζομένων για την κυριαρχία που επί μακρόν τούς αρνούνται είναι ένα αναπόφευκτο βήμα στην πορεία της μετάβασης προς μια ποιοτικά διαφορετική κοινωνική μεταβολική τάξη. Δεν μπορεί παρά να είναι αρνητική —η απόρριψη και άρνηση της παρέμβασης ενός πιο ισχυρού κράτους— και αμυντική, καθώς αντιτίθεται στην κατάληψη μιας κατώτερης θέσης μέσα στη διεθνή ιεραρχία δύναμης του καπιταλιστικού συστήματος, όπως σωστά τόνισε ο Κονσταντίνο.

Η θετική εναλλακτική λύση στην κυριαρχία του κεφαλαίου δεν μπορεί να είναι αμυντική. Γιατί όλες οι αμυντικές θέσεις πάσχουν από το ότι είναι τελικά ασταθείς, καθόσον ακόμα και τα καλύτερα οχυρώματα μπορούν να κατακλυστούν από συγκεντρωμένα πυρά, δεδομένου του κατάλληλα τροποποιημένου συσχετισμού δυνάμεων υπέρ του αντιπάλου. Έτσι, η υπεράσπιση της εθνικής κυριαρχίας και του δικαιώματος στον αυτοκαθορισμό δεν μπορεί να είναι η τελευταία λέξη σε αυτά τα ζητήματα, παρότι με μεγάλη βεβαιότητα συμβαίνει να είναι το πρώτο αναγκαίο βήμα. Διότι το να αμύνεσαι απέναντι στις καταχρήσεις του μεγάλου κεφαλαίου αφήνει ωστόσο την αδιόρθωτη αδικία του καπιταλιστικού συστήματος ως τέτοιου —έκδηλη στην αμετάβλητη δομική του κυριαρχία και εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης— ολοκληρωτικά ανέπαφη, καθιστώντας έτσι ανιστηρά εφήμερη και εκτεθειμένη σε κινδύνους όλη την επιτυχία της άμυνας. Η μοίρα της μεγάλης πλειοψηφίας των απελευθερωτικών αγώνων μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ενάντια στην αποικιοκρατική κυριαρχία, αγώνων υπό την ηγεσία της εθνικής αστικής τάξης, απεικονίζει παραστατικά αυτές τις δυσκολίες. Γιατί πέτυχαν μόνο κατά το ότι αντικατέστησαν την κυριαρχία του κεφαλαίου, που προηγουμένως ασκούσαν από την άμεση αποικιοκρατική/μπερτα-

λιστική διοίκηση, με τη μία ή την άλλη από τις «νεο-αποικιοκρατικές» και «νεο-καπιταλιστικές» της εκδοχές της δομικής εξάρτησης, παρά τις τεράστιες θυνίες των λαών που πήραν μέρος στους αντι-αποικιοκρατικούς πολέμους.

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο παγκοσμίως επεκτατικό διεθνικό κεφάλαιο και στα εθνικά κράτη —που υποδηλώνει με μια πολύ οξεία μορφή την ενεργοποίηση ενός απόλυτου ορίου του καπιταλιστικού συστήματος— δεν μπορεί να ξεπεραστεί μέσω της αμυντικής στάσης και των οργανωτικών μορφών της ιστορικής Αριστεράς. Το να είναι κανείς αποτελεσματικός από αυτή την άποψη απαιτεί τις δυνάμεις του γνήσιου διεθνισμού, χωρίς τις οποίες η βαθιά άνομη παγκόσμια δυναμική των διεθνικών εξελίξεων δεν μπορεί ούτε καν προσωρινά να αντικρουσθεί, πόσο μάλλον θετικά να αντικατασταθεί από έναν αυτο-υποστηριζόμενο νέο τρόπο κοινωνικής μεταβολικής ανταλλαγής στην απαιτούμενη παγκόσμια κλίμακα. Το σοσιαλιστικό κίνημα, πάντοτε, ήδη από τις μαρξικές απαρχές του, είχε συνειδητές διεθνείς βλέψεις. Ωστόσο, οι πρακτικές του ενσαρνώσεις με τη μορφή των παραδοσιακών κομμάτων και συνδικάτων του εργατικού κινήματος —ενσωματωμένων στις καθιερωμένες υλικές αναπαραγωγικές αλλά και πολιτικές δομές του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς προσδοκούσαν από ένα αυξανόμενο μερίδιο στην επέκταση του κεφαλαίου την υλοποίηση των αθεράτευτα αμυντικών τους στόχων— αποδείχτηκαν απολύτως ανεπαρκείς ως προς αυτό το καθήκον.

Ο ζητούμενος διεθνισμός δεν μπορεί να είναι απλώς μια οργανωτική φιλοδοξία και καθορισμός. Γιατί το να τον σκεπτόμαστε με τέτοιους όρους —πράγμα που αποδείχτηκε πως ήταν η κύρια αιτία πολλών αποτυχιών κατά το παρελθόν— θα εξακολουθούσε να τον αφήνει αρνητικά και αμυντικά προσδιορισμένο, και κατά συνέπεια περιορισμένο στο να αντικρούει την παράλογη παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου σε εξάρτηση από αυτή. Θα πρέπει να αρθρωθεί ως μια στρατηγική για την καθιέρωση μιας εναλλακτικής διεθνούς κοινωνικής αναπαραγωγικής τάξης, θεσπισμένης και διευθυνόμενης στη βάση μιας γνήσιας ισοότητας των πολλαπλών συστατικών της στοιχείων. Μιας ισοότητας οριζόμενης με αυθιπαρκτοίς θετικούς όρους, σε αντίθεση με την αναπόφευκτη αρνητικότητα και αμυντικότητα ακόμα και του πιο φανερά δικαιολογημένου αγώνα για εθνική κυριαρχία, που μπορεί να κατακτηθεί μόνο μέσα από τα διαθέσιμα περιθώρια των ιστορικά επικρατούντων καθορισμών και περιορισμών του κεφαλαίου.

Ο θετικός διεθνισμός δεν μπορεί να στεγαστεί εντός των περιθωρίων ούτε καν της πιο ευνοϊκής παγκόσμιας επέκτασης του κεφαλαίου, πόσο μάλλον σε μια εποχή που ο αυξανόμενος ανταγωνισμός ανάμεσα στο υπερεθνικό κεφάλαιο και στα εθνικά κράτη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο στένεμα αυτών των περιθωρίων. Όλες οι θεωρίες της «συμφιλίωσης» των διακρατικών συγκρούσεων μέσα στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος —ακόμα και οι ευγενέστερες, όπως το όραμα του Καντ περί «διαρκούς ειρήνης» πάνω στη βάση του εξιδανικευμένου «εμπορικού πνεύματος» του Άνταμ Σμιθ— απέτυχαν στο παρελθόν: και έτσι έπρεπε. Διότι ποτέ δεν αμφισβήτησαν (αντιθέτως, κατά κανόνα ρητά εξύμνησαν) τη βαθιά άνομη διαρθρωτική αρχή των ιδίων των υλικών αναπαραγωγικών δομών οι οποίες ήταν εντέλει υπεύθυνες για τους σταθερά αναπαραζόμενους ανταγωνισμούς. Αυτό ήταν πάντοτε, και παραμένει και σήμερα, το κεντρικό σημείο του προβλήματος. Επομένως, η στρατηγική του θετικού διεθνισμού συνεπάγεται την αντικατάσταση της άνομης —και ανι-

πέρβλητα συγκρουσιακής— διαρθρωτικής αρχής των αναπαραγωγικών «μικρόκοσμων» του κεφαλαίου από μια πλήρως συνεταιριστική εναλλακτική εκδοχή. Η καταστροφική ορμή του διεθνικού κεφαλαίου δεν μπορεί ούτε καν να καταλαγιάσει, πόσο μάλλον να ξεπεραστεί θετικά, στο διεθνές επίπεδο και μόνο. Γιατί η συνεχιζόμενη ύπαρξη των ανταγωνιστικών «μικρόκοσμων», και η ένταξή τους σε όλο και μεγαλύτερες δομές του ίδιου συγκρουσιακού τύπου, αναγκαία θα αναπαράγει αργά ή γρήγορα τις προσωρινά καταπραϊμένες συγκρούσεις. Έτσι, ο θετικός διεθνισμός αυτο-ορίζεται ως η στρατηγική για να προχωρήσουμε πέρα από το κεφάλαιο ως τρόπο κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου, εφόσον βοηθάει να αρθρώσουμε και ευρέως να συντονίσουμε μια μη ιεραρχική μορφή λήψης αποφάσεων τόσο στο υλικό αναπαραγωγικό όσο και στο πολιτιστικό/πολιτικό πεδίο. Μια μορφή στην οποία οι ζωτικά διεθνυντικές λειτουργίες της κοινωνικής μεταβολικής αναπαραγωγής—κατά την υπάρχουσα τάξη απαλλοτριωμένες για τους εαυτούς τους από αυτούς που έχουν καταλάβει τις κορυφαίες βαθμίδες της διεθνυντικής δομής του κεφαλαίου, τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στη σφαίρα των πολιτικών σχέσεων—θα μπορούν θετικά να «μεταβιβαστούν» στα μέλη των «μικρόκοσμων», και οι δραστηριότητες των τελευταίων θα μπορούν να συντονιστούν καταλλήλως παντού μέχρι να αγκαλιάσουν τα πιο περιεκτικά επίπεδα, επειδή δεν θα σπαράσσονται από ασυμφιλίωτους ανταγωνισμούς.

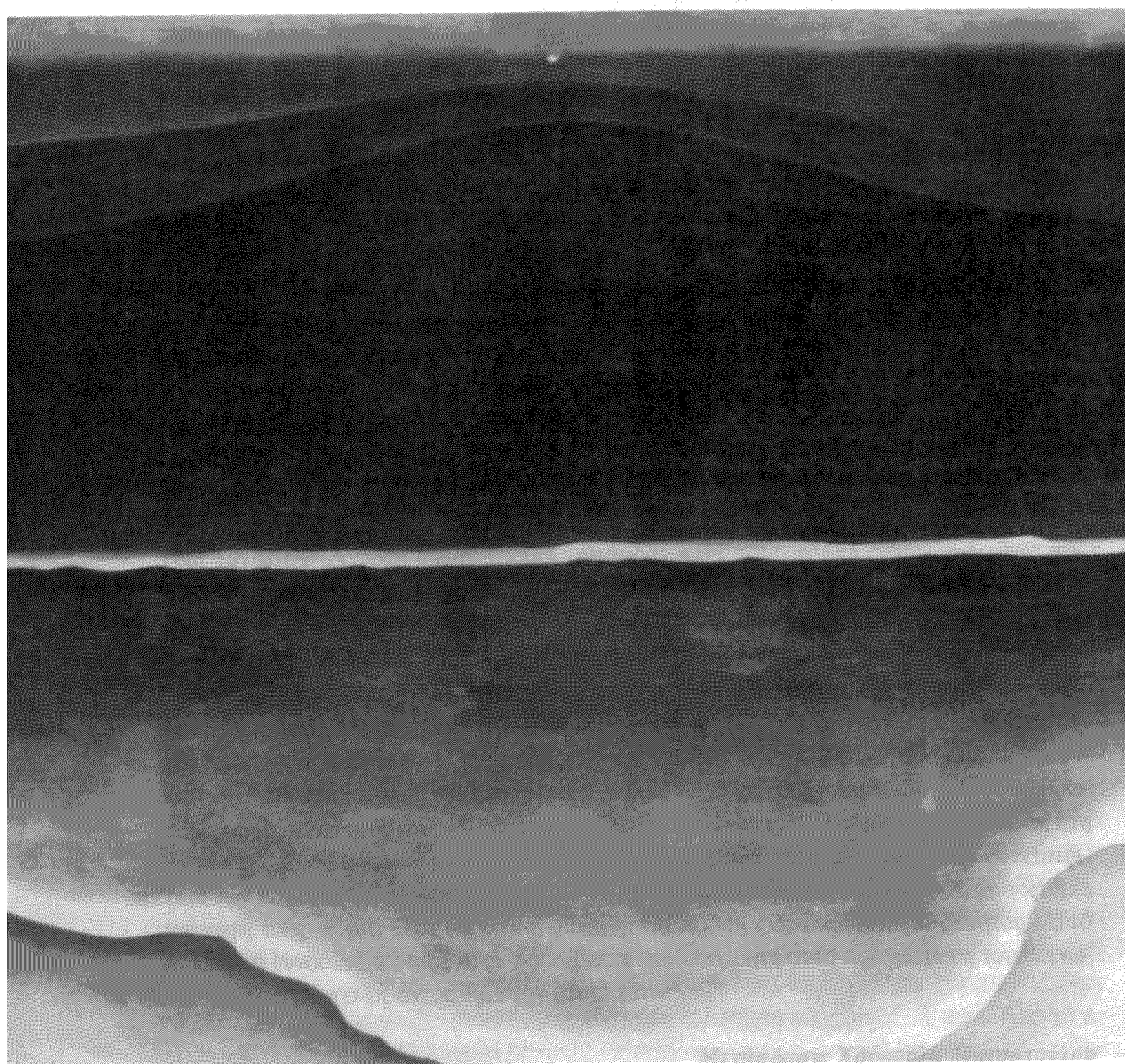
Θα εξετάσουμε αυτά τα προβλήματα αρκετά λεπτομερειακά στο *Τρίτο Μέρος*, κυρίως στα *Κεφάλαια 14, 19 και 20*. Αυτό που πρέπει να τονιστεί εδώ είναι πως, καθόσον η «δραστηριότητα δεν καταμερίζεται εθελοντικά»²⁷, αλλά, αντί γι' αυτό, ρυθμίζεται από ένα είδος «φυσικής» διαδικασίας, στο συνολικό πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού και αντιπαράθεσης, θα πρέπει να υπάρχουν κοινωνικές δομές ικανές να επιβάλλουν στα άτομα ένα δομικό/ιεραρχικό (όχι απλώς λειτουργικό) καταμερισμό της εργασίας. (Οι θεμελιώδεις δομές ενός τέτοιου επιβεβλημένου δομικού/ιεραρχικού καταμερισμού της εργασίας είναι, φυσικά, οι ανταγωνιστικά αντιπαρατιθέμενες κοινωνικές τάξεις.) Και αντιστρόφως, οι δυναμικά πιο καταστροφικοί ανταγωνισμοί αναπαράγονται πάντοτε στο ευρύτερο διεθνές επίπεδο, επειδή το κεφάλαιο δεν μπορεί να διεισθίνει τους ζωτικούς αναπαραγωγικούς «μικρόκοσμους» του κοινωνικού μεταβολισμού, χωρίς να τους υποτάξει στην ανιστορή του κάθετη/ιεραρχική διαρθρωτική αρχή ελέγχου.

Όπως είναι φυσικό, ο ίδιος συσχετισμός εξακολουθεί να ισχύει και για τη θετική εναλλακτική εκδοχή. Με αυτή την έννοια, ο απαραίτητος όρος για τη γνήσια επίλυση (και όχι την προσωρινή αναβολή και τον επιδέξιο χειρισμό) των συγκρούσεων, μέσα από το σοσιαλιστικό διεθνισμό, είναι η υιοθέτηση μιας αληθινά δημοκρατικής/συνεταιριστικής διαρθρωτικής αρχής σε αυτούς τους ίδιους τους κοινωνικούς αναπαραγωγικούς μικρόκοσμους, στη βάση της οποίας η θετική αυτο-διαχείριση και ο «οριζόντιος συντονισμός» των συνεταιριζόμενων παραγωγών σε πλανητική κλίμακα (σε αντίθεση με τη σήμερα επικρατούσα κάθετη υποταγή τους σε μια ξένη ελεγκτική δύναμη) για πρώτη φορά καθίσταται δυνατός. Αυτό πρέπει να εννοούσε ο Μαρκς όταν προσέβλεπε στη συνειδητή αυτο-πραγμάτωση του κοινωνικού υποκειμένου ως όντος «για τον εαυτό του»²⁸.

Μετάφραση: Χρυσούλα Μητσοπούλου

Παραπομπές

1. D. P. Moynihan, *Pandaemonium: Ethnicity in International Relations*, Oxford Univ. Press, 1993, σσ. 168-9.
2. F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*, Roudledge/ARK edition, London, 1986, σ. VIII.
3. Hayek, *The Fatal Conceit*, σ. 138.
4. H. Magdoff, *Imperialism: From Colonial Age to the Present*, Monthly Review Press, N.Y., 1978, σ. 183.
5. Ibid, σσ. 187-8.
6. Βλ. R. B. Reich, *The Work of Nations: A Blueprint for the Future*, Simon and Schuster, Hemel Hempstead, 1994.
7. Ibid, σ. 311.
8. Συνέντευξη με R. Constantino, *Le Monde*, 8 Φεβρουαρίου 1994.
9. Hegel, *The Philosophy of Right*, σ. 208.
10. Ibid, σ. 212.
11. Ibid, σ. 214.
12. Ibid, σ. 213.
13. Ibid, σ. 222.
14. Ibid, σ. 214.
15. Ibid, σ. 213.
16. «Tribal feeling», *The Economist*, 25 Δεκεμβρίου 1993 - 7 Ιανουαρίου 1994, σ. 13.
17. R. Aron, *The Industrial Society: Three Essays on Ideology and Development*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1967, σ. 121.
18. «The Other Europe», *The Economist*, 25 Δεκεμβρίου 1993 - 7 Ιανουαρίου 1994, σ. 12.
19. «Don't Bank on it», *The Economist*, 25 Δεκεμβρίου 1993 - 7 Ιανουαρίου 1994, σ. 16.
20. Ibid.
21. «The Tribal Feeling», Ibid, σ. 14.
22. Baran και Sweezy, *Monopoly Capital*, σσ. 52-53.
23. «Outline of a critique of Political Economy», στο Marx, *Economic and Philosophical Manuscripts of 1844*, Lawrence and Wishart, London, 1959, σσ. 194-5.
24. «The fall of big business», *The Economist*, 10-17 Απριλίου 1993, σ. 13.
25. Ο Alex Trotman είναι Άγγλος πρόεδρος της αμερικανικής διεθνούς Ford Corporation.
26. «Ford prepare for global revolution», A. Lorenz και J. Randale, *The Sunday Times*, 27 Μαρτίου 1994, τμήμα 3, σ. 1.
27. *The German Ideology*, σ. 45.
28. Βλ. I. Mészáros, *Philosophy, Ideology and Social Science*, σσ. 57-104.

Τζαβέτζια Ο' Κηφ, Το κύμα της νύχτας, 1928